

**FAN, TA'LIM,
TEKNOLOGIYA VA
ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA
RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI NOMLI IV ILMIY-
AMALIY ONLAYN
KONFERENSIYA**

KONFERENSIYA YO'NALISHLARI:

- **FAN VA TA'LIM
INTEGRATSIYASI**
- **TEKNOLOGIYALAR VA ISHLAB
CHIQARISH INTEGRATSIYASI**
- **IQTISODIY RIVOJLANISH VA
INNOVATSION EKOSISTEMALAR**
- **ISHLAB CHIQARISH VA
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA**
- **KADRLAR TAYYORLASH VA
INNOVATSIYALARNI
AMALIYOTGA JORIY ETISH**
- **BARQAROR RIVOJLANISH VA
EKOLOGIK INNOVATSIYALAR**

**ILMIY KONFERENSIYA
AVGUST, 2026-YIL**

Research Science and
Innovation House

<https://universalpublishings.com/index.php/fa>

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

« FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI » ilmiy
konferensiyasi:

31.08.2026-yil.

Ushbu to'plamda « FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB
CHIQUARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI » ilmiy konferensiyasi 2026-yil 3-soni 8-qismiga qabul
qilingan maqolalar nashr etilgan.

Konferensiya tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami
biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida
indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga
tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar
sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil
izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab
o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar
foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy
maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan
iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE”

MCHJ

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUVISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Choriyevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Mas'ul kotib:

Boboyorov Sardor Uchqun o'g'li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi:

Eshqarayev Samariddin Sadridin o'g'li Termiz davlat muhandislik va agrotekhnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug'bek Choriyevich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O'zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti dekani, texnika fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O'zbekiston.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdukarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrası mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

**TA'LIM MUASSASALARIDA SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI**

Xamidova Setora Baxtiyorovna

Fargʻona viloyati, Fargʻona shahar

36-maktab oʻqituvchisi

Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarmoqda. Endilikda ta'lim muassasasining muvaffaqiyati nafaqat o'quv dasturlarining mazmuni, balki boshqaruv tizimining samaradorligi, resurslardan oqilona foydalanish, ta'lim jarayonining shaffofligi va sifatni doimiy nazorat qilish mexanizmlariga ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli sifat menejmenti tizimini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish ta'limni modernizatsiya qilishning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Sifat menejmenti ta'lim muassasasining barcha tarkibiy bo'g'inlarini yagona maqsad sari yo'naltiruvchi boshqaruv mexanizmi hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi ta'lim xizmatlari sifatini uzluksiz oshirish, manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini qondirish hamda ta'lim natijalarini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishdan iborat. Zamonaviy yondashuvlarda sifat nazorati yakuniy bosqichdagi tekshiruv bilan cheklanmaydi, balki rejalashtirish, amalga oshirish, monitoring, tahlil va takomillashtirish bosqichlarini qamrab oluvchi uzluksiz jarayon sifatida qaraladi.

Innovatsion boshqaruvning asosiy tamoyillaridan biri PDCA (Plan–Do–Check–Act) siklini amaliyotga joriy etishdir. Ushbu model sifatni boshqarishning eng samarali vositalaridan biri bo'lib, har bir faoliyat bosqichini muntazam baholash va aniqlangan kamchiliklar asosida keyingi jarayonlarni takomillashtirish imkonini beradi. Masalan, yangi o'quv dasturi ishlab chiqilgandan so'ng uning samaradorligi talabalar o'zlashtirishi, mustaqil ta'lim natijalari va ish beruvchilarning fikrlari asosida baholanadi. Olingan natijalar keyingi o'quv yilida o'quv rejasini takomillashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. So'nggi yillarda sifat menejmentining innovatsion modeli sifatida ISO 21001:2018 xalqaro standarti tobora keng qo'llanilmoqda. Mazkur standart ta'lim tashkilotlari uchun maxsus ishlab chiqilgan bo'lib, ta'lim xizmatlarini boshqarish tizimini manfaatdor tomonlar ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etishni nazarda tutadi. Ushbu standartni joriy etish orqali ta'lim muassasasida boshqaruv jarayonlari standartlashtiriladi, hujjatlar aylanishi tartibga solinadi, javobgarlik chegaralari aniq belgilanadi hamda sifatni muntazam monitoring qilish imkoniyati yaratiladi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUVISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Ta'lim sifatini oshirishda raqamli transformatsiya muhim strategik omil hisoblanadi. Elektron boshqaruv tizimlari, Learning Management System (LMS), Student Information System (SIS), elektron jurnal, raqamli monitoring platformalari va Business Intelligence (BI) vositalari rahbariyatga real vaqt rejimida boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini bermoqda. Mazkur texnologiyalar yordamida talabalarning davomati, akademik faolligi, baholash natijalari, professor-o'qituvchilar faoliyati hamda o'quv jarayonining umumiy samaradorligi doimiy monitoring qilinadi. Natijada subyektiv qarorlar o'rnini aniq statistik ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv egallaydi. Sifat menejmentining innovatsion yondashuvlaridan yana biri Data-Driven Decision Making, ya'ni ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta'lim muassasasida to'plangan katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali muammolarni erta aniqlash va ularni bartaraf etishga xizmat qiladi. Masalan, ma'lum bir fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ketma-ket pasayib borayotgan bo'lsa, tizim ushbu holatni avtomatik aniqlaydi va rahbariyatga tegishli choralarni ko'rish imkonini beradi. Bu esa sifatni boshqarishda tezkorlik va aniqlikni sezilarli darajada oshiradi.

Innovatsion sifat menejmentida ichki audit va sifat monitoringi alohida o'rin egallaydi. Ichki audit jarayonida ta'lim dasturlari, pedagogik faoliyat, ilmiy tadqiqotlar, o'quv-uslubiy ta'minot va boshqaruv jarayonlari kompleks baholanadi. Monitoring natijalari asosida aniqlangan kamchiliklar yuzasidan aniq rivojlantirish dasturlari ishlab chiqiladi. Mazkur yondashuv ta'lim muassasasida sifat madaniyatini shakllantirish hamda uzluksiz rivojlanishni ta'minlaydi. Sifat menejmentining muvaffaqiyati ko'p jihatdan inson kapitaliga bog'liq. Shu bois professor-o'qituvchilar va rahbar xodimlarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish, ularni zamonaviy pedagogik hamda boshqaruv texnologiyalariga o'qitish muhim ahamiyatga ega. Malaka oshirish dasturlarida raqamli pedagogika, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish, loyiha boshqaruvi, analitik fikrlash va ta'lim sifatini baholash metodologiyalariga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Bundan tashqari, sifat menejmenti tizimida manfaatdor tomonlarning fikrini inobatga olish ham muhim innovatsion yondashuv hisoblanadi. Talabalar, ota-onalar, bitiruvchilar va ish beruvchilar o'rtasida muntazam so'rovnomalar o'tkazish, ularning taklif va tavsiyalarini o'quv dasturlarini takomillashtirishda qo'llash ta'lim xizmatlarining amaliy ahamiyatini oshiradi. Mazkur mexanizm ta'lim muassasasining mehnat bozori ehtiyojlariga tez moslashishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, sifat menejmenti tizimini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

boshqaruv samaradorligini kuchaytirish va ta'lim xizmatlari sifatini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishning muhim sharti hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, xalqaro standartlar, ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv, ichki audit va uzluksiz takomillashtirish tamoyillarining kompleks qo'llanilishi zamonaviy ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi hamda innovatsion iqtisodiyot uchun yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alimova, Q. Raqamli menejment texnologiyalari asosida ta'lim sifatini boshqarish tizimini takomillashtirish. Yil tadqiqotchisi – 2025. 2110-2119
2. Gulyamov S.S., Abdullayev M. Oliy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishning ilmiy-amaliy asoslari. — Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2020.
3. Allayarova S.N. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari – oliy ta'lim sifati va samaradorligini oshirish omili. // Zamonaviy ta'lim, 2020, №4, 10–19-betlar.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

**RAQAMLI EKOTIZIM SHAROITIDA TA'LIM MENEJMENTINING
TRANSFORMATSION MODELLARI**

Ibragimova Go'zal Abdullaazizovna

Toshkent viloyati, Qibray tumani

2- sonli Umumiy o'rta ta'lim maktab direktori

XXI asrda raqamli texnologiyalar nafaqat iqtisodiyot va sanoat tarmoqlarini, balki ta'lim tizimini boshqarish tamoyillarini ham tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar ya'ni Big Data, bulutli texnologiyalar, IoT ya'ni Internet of Things, blokcheyn va raqamli platformalarning jadal rivojlanishi natijasida ta'lim tizimi yangi – raqamli ekotizim bosqichiga o'tmoqda. Mazkur ekotizimda ta'lim muassasalari endi alohida faoliyat yurituvchi tashkilot emas, balki davlat, ish beruvchilar, ilmiy markazlar, texnologik kompaniyalar va ta'lim oluvchilarni yagona axborot maydonida bog'lovchi murakkab boshqaruv tizimiga aylanmoqda. An'anaviy ta'lim menejmenti asosan ma'muriy nazorat, buyruqbozlik va vertikal boshqaruv tamoyillariga tayangan bo'lsa, raqamli ekotizim sharoitida boshqaruvning markazida ma'lumotlar, tezkor tahlil va moslashuvchan qarorlar qabul qilish mexanizmlari turadi. Bu esa transformatsion menejment modellarining shakllanishiga asos bo'lmoqda.

Transformatsion modelning eng muhim jihati shundaki, boshqaruv jarayonlari endi faqat inson tajribasiga emas, balki real vaqt rejimida shakllanayotgan raqamli ma'lumotlarga tayanadi. Masalan, Learning Analytics texnologiyasi orqali talabalarning davomati, platformadagi faolligi, topshiriqlarni bajarish sur'ati va o'zlashtirish ko'rsatkichlari avtomatik tahlil qilinadi. Tahlil natijalari asosida rahbariyat ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarni oldindan aniqlash hamda muammolarni tezkor bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa boshqaruvni reaktiv emas, balki proaktiv modelga o'tkazadi. Raqamli ekotizimning yana bir muhim xususiyati – barcha boshqaruv subyektlarining yagona axborot platformasida integratsiyalashuvidir. Zamonaviy universitetlarda HEMIS, Moodle, ERP tizimlari, elektron kutubxonalar, ilmiy ma'lumotlar bazalari hamda moliyaviy boshqaruv platformalari o'zaro bog'langan holda ishlaydi. Natijada har bir qaror turli tizimlardan olingan ma'lumotlar asosida qabul qilinadi. Bu esa resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi hamda boshqaruv jarayonlarining shaffofligini ta'minlaydi. Bugungi kunda dunyoning yetakchi universitetlari transformatsion menejmentning yangi modellarini amaliyotga tatbiq etmoqda. Masalan, Arizona State University sun'iy intellekt yordamida talabalarning akademik faoliyatini prognoz qilish tizimini

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

joriy qilgan. Tizim o'qishni tashlab ketish xavfi mavjud talabalarni oldindan aniqlab, ularga individual akademik maslahatlar beradi. Natijada universitetda talabalarni saqlab qolish ko'rsatkichi sezilarli darajada oshgan. Open University esa millionlab o'quv ma'lumotlarini tahlil qilish orqali individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirmoqda. Ushbu tajribalar raqamli menejmentning asosiy vazifasi nazoratni kuchaytirish emas, balki ta'lim sifatini uzluksiz takomillashtirish ekanligini ko'rsatadi.

Transformatsion boshqaruvning yana bir muhim modeli – ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish ya'ni Data-Driven Decision Making hisoblanadi. Mazkur yondashuvda boshqaruv qarorlari intuitiv fikrlarga emas, balki statistik ko'rsatkichlar, analitik hisobotlar va prognoz modellari asosida qabul qilinadi. Bu esa strategik rejalashtirish sifatini oshirib, mavjud resurslarni oqilona taqsimlash imkonini yaratadi. Misol uchun, qaysi fanlarda o'zlashtirish darajasi pasaygani yoki qaysi fakultetlarda akademik qarzdorlik ortayotgani tizim tomonidan avtomatik aniqlanadi va rahbariyat uchun tavsiyalar shakllantiriladi. Shu bilan birga, transformatsion menejmentning muhim elementi sifatida sun'iy intellektga asoslangan adaptiv boshqaruv modeli shakllanmoqda. Mazkur modelda platforma foydalanuvchilarning ehtiyojlarini tahlil qiladi, individual tavsiyalar ishlab chiqadi va o'qitish jarayonini avtomatik moslashtiradi. Kelgusida bunday tizimlar akademik yuklamalarni rejalashtirish, professor-o'qituvchilar faoliyatini baholash hamda ta'lim dasturlarini optimallashtirishda keng qo'llanilishi kutilmoqda. Biroq raqamli transformatsiya faqat texnologiyalarni joriy etish bilangina cheklanmaydi. Uning muvaffaqiyati boshqaruv madaniyati, raqamli kompetensiyalar va innovatsion fikrlashning shakllanishiga ham bevosita bog'liq. Ko'plab ta'lim muassasalarida texnik infratuzilma mavjud bo'lsa-da, undan samarali foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda. Bu esa transformatsiyaning asosiy to'sig'i texnologiya emas, balki inson omili ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham raqamli transformatsiya bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida HEMIS platformasining joriy etilishi, elektron hujjat aylanishi, masofaviy ta'lim tizimlari va elektron baholash mexanizmlarining kengayishi boshqaruv jarayonlarini zamonaviylashtirishga xizmat qilmoqda. Biroq kelgusida ushbu tizimlarni sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va prognozlash algoritmlari bilan integratsiyalash transformatsion menejmentning yangi bosqichini boshlab beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ekotizim sharoitida ta'lim menejmentining transformatsion modellari boshqaruvning mazmunini tubdan o'zgartirmoqda. Endilikda samarali boshqaruv ko'proq ma'lumotlarni yig'ish bilan emas, balki ularni chuqur tahlil qilish, kelajakdagi ehtiyojlarni prognozlash va tezkor strategik qarorlar

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

qabul qilish qobiliyati bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim muassasalarining raqamli transformatsiyasi nafaqat zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni, balki ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv madaniyatini shakllantirishni ham talab etadi. Aynan shunday yondashuv ta'lim tizimining barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligi va xalqaro standartlarga moslashuvini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmonov, I. Oliy ta'limda raqamli ta'lim platformalarida foydalanishning didaktik imkoniyatlari. "Ta'lim va taraqqiyot ilmiy-uslubiy jurnali. 2025-yil 4-son. 351-357
2. Oliy ta'limda raqamli platformalardan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar. – T.:O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2021.
3. Raxmonqulova, Z. Virtual laboratoriyalar va elektron resurslarning didaktik afzalliklari. – Toshkent, 2021.
4. Abduqodirov, A. Moodle, Google Classroom va Edmodo platformalarini solishtirish. – Toshkent, 2022

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

**G'OYALARNI YARATISH, MUHOKAMA QILISH VA
TAKOMILLASHTIRISH UCHUN INTERAKTIV VEB-PLATFORMA**

Sadullayeva Mavluda Odilbek qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti Xorazm filiali

Annotatsiya: Mazkur maqolada g'oyalarni yaratish, muhokama qilish va jamoaviy tarzda takomillashtirish jarayonlarini qo'llab-quvvatlovchi interaktiv veb-platformani ishlab chiqish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda platformaning konseptual modeli, funksional tuzilmasi, dasturiy arxitekturasini hamda foydalanuvchilar o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlovchi mexanizmlar tahlil qilingan. Platforma foydalanuvchilarga yangi g'oyalarni taqdim etish, ularni muhokama qilish, baholash, versiyalarini boshqarish va jamoaviy ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida zamonaviy veb-texnologiyalar, ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari hamda axborot xavfsizligini ta'minlash usullaridan foydalanishning afzalliklari asoslab berilgan. Ishlab chiqilgan platforma ta'lim, ilmiy tadqiqot, biznes va innovatsion faoliyat sohalarida g'oyalarni boshqarish samaradorligini oshirish, hamkorlikni rivojlantirish hamda qaror qabul qilish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: interaktiv veb-platforma, g'oyalarni boshqarish, g'oyalarni yaratish, jamoaviy hamkorlik, veb-ilova, dasturiy arxitektura, ma'lumotlar bazasi, axborot xavfsizligi, innovatsiya, raqamli texnologiyalar.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va axborot-kommunikatsiya tizimlarining takomillashuvi jamiyatning barcha sohalarida hamkorlik qilish, bilim almashish va innovatsion faoliyatni tashkil etish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy sharoitda raqobatbardosh mahsulotlar, xizmatlar va ilmiy ishlanmalarni yaratish ko'p jihatdan jamoaviy fikrlash, tajriba almashish hamda turli mutaxassislarning hamkorligiga bog'liq. Shu bois innovatsion g'oyalarni yaratish, ularni tizimli ravishda muhokama qilish va bosqichma-bosqich takomillashtirish imkonini beruvchi raqamli platformalarni ishlab chiqish axborot texnologiyalari sohasining dolzarb ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda ta'lim, ilm-fan, sanoat va biznes sohalarida innovatsiyalarni boshqarishga bo'lgan talabning ortishi natijasida g'oyalarni samarali boshqarish tizimlariga ehtiyoj sezilarli

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

darajada oshdi. Mavjud aloqa vositalari, jumladan elektron pochta, messenjerlar va ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilar o'rtasida axborot almashinuvini ta'minlashda, ular g'oyalarni markazlashgan holda saqlash, ularning rivojlanish bosqichlarini kuzatish, versiyalarini boshqarish, ekspert baholashini tashkil etish va jamoaviy takomillashtirish kabi funksiyalarni to'liq amalga oshira olmaydi. Natijada istiqbolli takliflarning yo'qolishi, takrorlanishi yoki amaliyotga tatbiq etilishining kechikishi kuzatiladi. Mazkur muammolarni bartaraf etishda interaktiv veb-platformalar samarali yechim sifatida namoyon bo'lmoqda. Bunday platformalar foydalanuvchilarga yagona axborot muhitida g'oyalarni yaratish, ularni tematik yo'nalishlar bo'yicha guruhlash, izohlash, baholash, tahrirlash va jamoaviy ravishda rivojlantirish imkonini beradi. Interaktivlikning mavjudligi foydalanuvchilar o'rtasidagi muloqotni faollashtiradi, fikr almashish jarayonini tezlashtiradi hamda turli nuqtai nazarlarning uyg'unlashuvi orqali yanada mukammal yechimlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Interaktiv veb-platformalarni ishlab chiqishda dasturiy ta'minot arxitekturasini, foydalanuvchi interfeysi, ma'lumotlar bazasini boshqarish, axborot xavfsizligi va tarmoq texnologiyalarining o'zaro integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Platformaning funksional imkoniyatlari nafaqat foydalanuvchilar sonining ortishiga moslashishi, balki ma'lumotlarning yaxlitligi, ishonchliligi va himoyalanganligini ham ta'minlashi lozim. Shu sababli zamonaviy freymvorklar, REST API texnologiyasi, bulutli xizmatlar va xavfsiz autentifikatsiya mexanizmlaridan foydalanish platformaning samaradorligi hamda barqaror ishlashini ta'minlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi g'oyalarni yaratish, muhokama qilish va takomillashtirish uchun interaktiv veb-platformaning konseptual modeli hamda dasturiy yechimlarini ishlab chiqish, uning funksional imkoniyatlari, arxitekturasini va amaliy qo'llanish istiqbollarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalari, ilmiy tashkilotlar, biznes subyektlari va innovatsion loyihalarni boshqarish tizimlarida jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish, g'oyalarni boshqarish samaradorligini oshirish hamda raqamli transformatsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlashga xizmat qilishi kutiladi.

Asosiy qism

Raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida g'oyalarni boshqarish va jamoaviy hamkorlikni tashkil etishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri turli foydalanuvchilar tomonidan ilgari surilgan g'oyalarni yig'ish, tahlil qilish va takomillashtirish hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, interaktiv veb-platformalar g'oyalarni samarali boshqarish va foydalanuvchilar o'rtasida uzluksiz axborot almashinuvini ta'minlovchi muhim vosita

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

sifatida qaralmoqda. Taklif etilayotgan platforma foydalanuvchilarga shaxsiy akkaunt yaratish, yangi g'oyalarni joylashtirish, ularni mavzular bo'yicha tasniflash, izohlar qoldirish, baholash hamda jamoaviy ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Har bir g'oya ma'lumotlar bazasida alohida obyekt sifatida saqlanadi va unga kiritilgan o'zgartirishlar qayd etib boriladi. Bu esa g'oyaning rivojlanish bosqichlarini kuzatish, uning muallifligini saqlash hamda taklif etilgan o'zgarishlarni tahlil qilish imkonini yaratadi. Platformani ishlab chiqishda zamonaviy veb-texnologiyalar va modulli dasturiy arxitekturadan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Foydalanuvchi interfeysi intuitiv va qulay bo'lishi, turli qurilmalarda bir xil samaradorlik bilan ishlashi zarur. Server qismi foydalanuvchilardan kelayotgan so'rovlarni qayta ishlaydi, ma'lumotlar bazasi bilan o'zaro aloqani ta'minlaydi hamda autentifikatsiya va avtorizatsiya jarayonlarini boshqaradi. Ma'lumotlar bazasida foydalanuvchilar, g'oyalar, izohlar, baholar va boshqa xizmat ma'lumotlari o'zaro bog'langan holda saqlanadi. Platformaning muhim afzalliklaridan biri g'oyalarni jamoaviy baholash mexanizmining mavjudligidir. Platforma orqali g'oyalarni yaratish, muhokama qilish va takomillashtirish jarayonlari yagona raqamli muhitda amalga oshiriladi, bu esa jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish, bilim almashishni faollashtirish va sifatli innovatsion yechimlarni shakllantirish imkonini beradi.

Xulosa

Interaktiv veb-platformani ishlab chiqish g'oyalarni yaratish, muhokama qilish va jamoaviy takomillashtirish jarayonlarini yagona raqamli muhitda tashkil etish imkonini beradi. Bunday platforma foydalanuvchilar o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish, g'oyalarni tizimli boshqarish hamda ularning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi. Taklif etilgan yechim ta'lim, ilmiy tadqiqot va biznes sohalarida innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash, bilim almashish jarayonini jadallashtirish hamda istiqbolli loyihalarni aniqlash samaradorligini oshiradi. Kelgusida platformani sun'iy intellekt asosidagi tavsiya tizimlari, avtomatik tahlil vositalari va bulutli texnologiyalar bilan integratsiyalash uning funksional imkoniyatlarini yanada kengaytirish hamda foydalanuvchilar uchun yanada qulay va samarali raqamli muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sommerville I. Software Engineering. – 10th ed. – Boston : Pearson, 2016. – 816 p.
2. Pressman R. S., Maxim B. R. Software Engineering: A Practitioner's Approach. – 9th ed. – New York : McGraw-Hill Education, 2020. – 880 p.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

3. Bass L., Clements P., Kazman R. Software Architecture in Practice. – 4th ed. – Boston : Addison-Wesley Professional, 2021. – 736 p.
4. Duckett J. HTML and CSS: Design and Build Websites. – Indianapolis : John Wiley & Sons, 2011. – 490 p.
5. Flanagan D. JavaScript: The Definitive Guide. – 7th ed. – Sebastopol : O'Reilly Media, 2020. – 706 p.

**OG'IZ BO'SHLIG'I MIKROBIOTASINING KARIYES VA PERIODONTAL
KASALLIKLAR RIVOJLANISHIDAGI O'RNI HAMDA PROFILAKTIK
YONDASHUVLAR**

Namozova Munira Sirojiddinova

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Terapevtik stomatologiya yo'nalishi talabasi

Pardayev Anvar Misirovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Stomatologiya fanlar kafedrası mudiri

ANNOTATSIYA

Og'iz bo'shlig'i mikrobiotasi yuzlab bakterial turlar, zamburug'lar, viruslar va boshqa mikroorganizmlardan tashkil topgan murakkab ekologik tizim bo'lib, sog'lom holatda mezbon bilan funksional muvozanatda yashaydi. Kariyes va periodontal kasalliklar odatda bitta patogenning mavjudligi bilan emas, mahalliy ekologik sharoitlar ta'sirida biofilm funksiyasi va tarkibining disbiotik siljishi bilan bog'liq. Kariyesda tez-tez fermentlanuvchi uglevodlar va past pH kislotaga chidamli, kislota hosil qiluvchi mikroblarni tanlab ko'paytiradi; periodontitda esa yallig'lanish bilan boyigan subgingival muhit proteolitik, anaerob konsorsiumlarni qo'llab-quvvatlaydi. Tezida mikrobiota–mezbon o'zaro ta'siri, zamonaviy metagenomik kuzatuvlar va profilaktikada biofilmni yo'q qilish emas, ekologik muvozanatni saqlash konsepsiyasi tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: og'iz mikrobiotasi, biofilm, disbioz, kariyes, periodontit, metagenomika, fluorid, parhez, profilaktika.

АННОТАЦИЯ

Микробиота полости рта представляет собой сложную экосистему, включающую сотни бактериальных видов, грибы, вирусы и другие микроорганизмы, которые в состоянии здоровья находятся в функциональном равновесии с организмом хозяина. Кариес и заболевания пародонта связаны не только с наличием отдельного патогена, но прежде всего с дисбиотическим сдвигом состава и функций биоплёнки под влиянием локальной среды. При кариесе частое поступление ферментируемых углеводов и снижение pH отбирают ацидогенные и ацидурические сообщества; при периодонтите воспалённая поддесневая среда поддерживает протеолитические анаэробные

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

консорциумы. В тезисе рассмотрены взаимодействия микробиота–хозяин, данные современных метагеномных исследований и профилактический принцип сохранения экологического равновесия вместо стремления к стерилизации полости рта.

Ключевые слова: микробиота полости рта, биоплёнка, дисбиоз, кариес, периодонтит, метагеномика, фториды, питание, профилактика.

ABSTRACT

The oral microbiota is a complex ecosystem containing hundreds of bacterial species together with fungi, viruses and other microorganisms that normally coexist with the host in functional balance. Dental caries and periodontal diseases are not simply consequences of a single pathogen; they are strongly associated with dysbiotic shifts in biofilm composition and function driven by local environmental conditions. In caries, frequent fermentable carbohydrate intake and low pH select for acidogenic and aciduric communities, whereas in periodontitis an inflamed nutrient-rich subgingival environment favors proteolytic anaerobic consortia. This thesis discusses microbiota–host interactions, recent metagenomic observations and preventive strategies aimed at maintaining ecological balance rather than attempting to sterilize the oral cavity.

Keywords: oral microbiota, biofilm, dysbiosis, dental caries, periodontitis, metagenomics, fluoride, diet, prevention.

KIRISH

Og'iz bo'shlig'i mikrobiomi dinamik ekotizim bo'lib, uning tarkibi anatomik joy, so'lak oqimi, kislorod, pH, parhez, gigiyena, yosh va mezbon immun javobiga qarab farqlanadi. Tish yuzasi doimiy to'kilmaydigan qattiq substrat bo'lgani uchun unda murakkab biofilm shakllanishi mumkin. Sog'lom biofilmning o'zi patologik emas; kasallik mikroblar va mezbon o'rtasidagi ekologik muvozanat buzilganda rivojlanadi. Bu yondashuv kariyes va periodontitni 'bitta bakteriya – bitta kasallik' modeli bilan tushuntirishning cheklanganligini ko'rsatadi.

Metagenomika va metatranskriptomika mikroorganizmlarning faqat kimligini emas, balki biofilmda qaysi funksiyalar faol ekanini o'rganish imkonini berdi. Longitudinal tadqiqotlarda klinik muhit o'zgarganda og'iz mikrobiotasining tarkibi ham vaqt bo'yicha o'zgarishi kuzatilmoqda. Masalan, ortodontik breketlar qo'yilgandan keyin biofilm to'planishi va gingival yallig'lanishning ortishi bilan bir qatorda sog'liq bilan

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

bog'liq ayrim turlar kamayib, kariyes va periodontal kasalliklar bilan bog'liq turlar ko'paygani aniqlangan [1].

ASOSIY QISM

Kariyes ekologiyasining markazida tez-tez iste'mol qilinadigan fermentlanuvchi uglevodlar turadi. Shakar metabolizmi biofilm pHni tez pasaytiradi. Agar bunday kislotalanish kun davomida ko'p marta takrorlansa, neytral muhitni afzal ko'ruvchi mikroblarga nisbatan acidogenic va aciduric turlar selektiv ustunlik oladi. Streptococcus mutans kariyes bilan muhim bog'langan bo'lsa-da, zamonaviy mikrobiom ma'lumotlari kariyes polimikrob jarayon ekanini va Veillonella, Scardovia, Lactobacillus, Actinomyces hamda boshqa taksonlar turli yosh va lezyon bosqichlarida ishtirok etishini ko'rsatadi [2].

Kariyes rivojlanishida mikroblar bilan birga so'lakning tampon qobiliyati, fluorid ekspozitsiyasi, tish morfologiyasi, og'iz gigiyenasi va ovqatlanish ritmi muhim. Shuning uchun kariyes mikrobiotasini faqat antimikrob preparat bilan 'yo'qotish' barqaror yechim emas. Agar tez-tez shakar iste'moli davom etsa, ekologik seleksiya qayta disbiozga olib keladi. Profilaktikaning biologik maqsadi pHning tiklanish davrini uzaytirish, demineralizatsiya epizodlarini kamaytirish va remineralizatsiyani qo'llab-quvvatlashdir.

Periodontitda ekologik o'zgarish boshqa yo'nalishda kechadi. Gingival yallig'lanish kuchayganda gingival krevikulyar suyuqlik, gemoproteinlar va to'qima parchalanish mahsulotlari ko'payadi. Bu muhit anaerob va proteolitik bakteriyalar uchun qulay bo'lib, subgingival biofilm funksiyasini o'zgartiradi. Porphyromonas gingivalis, Tannerella forsythia, Treponema denticola, Fusobacterium nucleatum va boshqa turlar kasallik bilan bog'liq bo'lsa-da, periodontit ham polimikrob disbioz va mezbon yallig'lanish javobining o'zaro kuchayishidan kelib chiqadi.

2023-yildagi klinik mikrobiom tadqiqotida periodontal sog'liq, gingivit va turli og'irlikdagi periodontit guruhlarida so'lak mikrobiotasining tarkibi farqlanishi ko'rsatilgan [3]. Bunday topilmalar kelajakda mikrobiologik markerlar kasallik xavfi yoki monitoringga yordam berishi mumkinligini ko'rsatadi. Ammo hozircha rutin klinik tashxis periodontal probing, attachment loss, qonash va rentgenologik baholash kabi standart mezonlarga tayanadi; mikrobiom testi ularning o'rnini bosmaydi.

Mikrobiota dinamik ekanini longitudinal tadqiqotlar yaqqol ko'rsatmoqda. Babikow va hammualliflarning 24 o'smirda o'tkazilgan kuzatuvida breketlar qo'yilgandan keyin 12 hafta davomida plaque va gingival indekslar yomonlashgan; Streptococcus

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

sanguinis kamaygan, Selenomonas sputigena va Leptotrichia wadei kabi kasallik bilan bog'liq taksonlar ko'paygan [1]. Bu natija biofilmga yangi retensiya zonalarini qo'shilishi ekologik muvozanatni qisqa muddatda o'zgartirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Kariyes profilaktikasida birinchi darajali yondashuv shakar iste'moli chastotasini kamaytirish va kuniga ikki marta fluoridli tish pastasi bilan tish tozalashdir. Fluorid bakteriyalarni sterilizatsiya qilishdan ko'ra emalning demineralizatsiyaga chidamliligini oshirish va remineralizatsiyani kuchaytirish orqali asosiy foydasini beradi. Yuqori kariyes xavfida professional fluorid laklari, fissura germetiklari va individual recall protokoli qo'llanadi. Xlorheksidin ayrim qisqa muddatli holatlarda mikroblarni kamaytirishi mumkin, biroq uzoq muddat mikrobiomni 'tozalash' strategiyasi sifatida mos emas.

Periodontal profilaktikaning markazi supragingival plaque nazorati, interdental tozalash, chekishni tashlash va diabet kabi tizimli xavf omillarini nazorat qilishdir. Muntazam professional parvarish subgingival disbiozni yuzaga keltiruvchi yallig'lanish va biofilm massasini kamaytiradi. Periodontal davolashdan so'ng mikrobiota va uning metabolik funksiyalarida longitudinal o'zgarishlar kuzatilishi biofilm ekologiyasining klinik aralashuvga javob berishini tasdiqlaydi [4].

Probiotik, prebiotik va postbiotik yondashuvlar og'iz mikrobiotasini foydali yo'nalishda modulyatsiya qilish uchun o'rganilmoqda. Biroq ularning klinik ta'siri shtamm, doza, foydalanish muddati va asosiy gigiyena protokoliga bog'liq. Ularni fluorid, mexanik plaque nazorati va parhezni almashtiruvchi vosita sifatida ko'rish ilmiy jihatdan erta. Kelajakdagi profilaktika mikrobiomning individual xususiyatlarini risk stratifikatsiyasiga qo'shishi mumkin, ammo hozirgi eng samarali strategiyalar ekologik bosimlarni – shakar chastotasi, plaque to'planishi, chekish va nazoratsiz yallig'lanishni – kamaytirishga asoslanadi.

XULOSA

Og'iz bo'shlig'i mikrobiotasi kariyes va periodontal kasalliklarning rivojlanishida faol ishtirok etadi, biroq kasalliklar birgina mikroorganizm sababli yuzaga kelmaydi. Kariyesda kislotali va shakar bilan boy ekologik muhit, periodontitda esa yallig'lanish va subgingival ozuqa manbalarining o'zgarishi disbiozni tanlab kuchaytiradi.

Shuning uchun profilaktikaning maqsadi og'iz bo'shlig'ini steril qilish emas, sog'lom biofilm ekologiyasini qo'llab-quvvatlashdir. Fluorid, shakar iste'moli chastotasini kamaytirish, sifatli mexanik gigiyena, interdental plaque nazorati, chekishni tashlash

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

va muntazam professional monitoring hozirgi dalillarga ko'ra asosiy profilaktik yondashuvlardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Babikow E., Ghaltakhchyan N., Livingston T., et al. Longitudinal microbiome changes in supragingival biofilm transcriptomes induced by orthodontics. *JDR Clinical & Translational Research*. 2024;9(3):265-276. doi:10.1177/23800844231199393.
2. Wang Y., et al. Oral microbiome alterations associated with early childhood caries highlight the importance of dysbiosis and community-level changes. 2019. PMID:31690590.
3. Ji S., et al. Characteristics of the salivary microbiota in periodontal diseases and potential roles of individual bacterial species to predict disease severity. *Microbiology Spectrum*. 2023. PMID:37191548.
4. Simpson A., et al. Periodontal treatment causes a longitudinal increase in the oral nitrite-producing microbiome and alters salivary nitrate/nitrite biology. 2024. PMID:39169836.
5. Ho T.E., et al. Construction of an early childhood caries risk prediction model based on the oral microbiome: a nested case-control study. *BMC Oral Health*. 2025. PMID:40474179.
6. Yang Y.H., Yu J.J., Han H.Y., Chang W.M., Wang C.W. Ex-vivo investigation of human salivary microbial growth with lysogeny broth for translational research: a pilot study. *Journal of Dental Sciences*. 2025;20(1):437-443. doi:10.1016/j.jds.2024.05.014.

**MUSIQA NAZARIYASINI ANIQ FANLAR BILAN INTEGRATSIYALASH:
GEOMETRIK MODELLAR ASOSIDA O'QUVCHILARNING
O'ZLASHTIRISHINI YENGILLASHTIRISH**

Ruziyeva Xosiyat

Buxoro davlat pedagogika instituti
Musika ta'limi va san'at yo'nalishi

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisdagi musiqa nazariyasini matematika, geometriya va fizika fanlari bilan integratsiyalash orqali o'quvchilarning musiqiy-nazariy bilimlarni oson va ongli o'zlashtirishini ta'minlash masalasi yoritiladi. Ritm, nota davomiyligi, takt, interval, tovush balandligi va tonallik kabi tushunchalarni matematik nisbat, geometrik model hamda fizik tovush hodisalari bilan bog'lab tushuntirishning metodik imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tezisdagi muallif tomonidan taklif etilayotgan "Geometrik tonallik kvadrati" modeli orqali geometriyadagi kvadrat yuzasi, uning to'rt burchagi va ichki bo'linmalarini musiqa nazariyasidagi tonallik, nota va takt tushunchalarini vizuallashtirishga yo'naltirish usuli bayon qilinadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning matematik, fazoviy, eshitish va musiqiy tafakkurini birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: musiqa nazariyasi, fanlararo integratsiya, matematika, geometriya, fizika, geometrik model, tonallik, C-dur, c-moll, Cis-dur, Ces-dur, ritm, nota davomiyligi, pedagogik mahorat.

Kirish

Musiqa nazariyasini o'qitishda o'quvchining mavzuni yodlab olishi emas, balki uning mazmunini anglab, eshitish, hisoblash, tasvirlash va ijro jarayonida qo'llay olishi muhim. Ayrim nazariy tushunchalar, xususan ritmik nisbat, interval, tonallik va musiqiy shakl o'quvchi uchun dastlab mavhum ko'rinishi mumkin. Bunday vaziyatda o'qituvchining pedagogik mahorati murakkab tushunchani boshqa fanlarda allaqachon shakllangan bilimlar bilan bog'lay olishida namoyon bo'ladi.

Fanlararo integratsiya bu yerda fanlarni shunchaki bir darsga jamlash emas, balki matematika, geometriya va fizikaning ma'lum vositalarini muayyan musiqiy tushunchani yaxshiroq anglash uchun didaktik vosita sifatida tanlashni anglatadi.

Musiqi va matematika: ritmni hisoblash va tushunish

Musiqi va matematikaning eng tabiiy tutashish nuqtalari vaqt, nisbat, takrorlanish va hisob tushunchalaridir. Nota davomiyliglarini kasrlar bilan bog'lash o'quvchiga musiqiy qiymatlarni avvaldan tanish matematik tasavvurlar asosida anglash imkonini beradi.

Masalan, butun nota 1 birlik sifatida qabul qilinsa, yarim nota $1/2$, chorak nota $1/4$, nimchorak nota $1/8$ sifatida modellashiriladi. O'qituvchi o'quvchiga "bir butun vaqt nechta teng qismga bo'lindi?" savolini berib, tayyor ta'rifni yodlatish o'rniga musiqiy qiymatni matematik fikrlash orqali topishga undaydi.

$4/4$ o'lchovida to'rt chorak zarbning bir taktini tashkil qilishi ham matematik yig'indi orqali ko'rsatiladi: $1/4 + 1/4 + 1/4 + 1/4 = 1$.

Geometriya yordamida musiqiy tuzilmani modellashtirish

Geometriya mavhum musiqiy munosabatlarni ko'rish mumkin bo'lgan modelga aylantirish imkonini beradi. Kesma vaqt davomiyligini, bo'linmalar ritmik birliklarni, geometrik shakllar esa musiqiy qismlarni shartli ifodalashi mumkin.

Masalan, $4/4$ taktini to'rt teng bo'lakka ajratilgan kvadrat yoki to'g'ri to'rtburchak orqali tasvirlash mumkin. Har bir bo'lak bir chorak zarbga moslashtiriladi. Bir bo'lakni ikkiga ajratish esa chorakning ikki nimchorakka bo'linishini ko'rsatadi.

Bunda geometrik shakl musiqi tushunchasining o'zi emas, balki uni anglashni yengillashtiruvchi vizual model vazifasini bajaradi.

"Geometrik tonallik kvadrati" — muallifning metodik modeli

Tezis doirasida taklif etilayotgan "Geometrik tonallik kvadrati" metodida geometriyadagi kvadrat musiqi nazariyasidagi tonalliklarni qiyosiy o'rganish uchun didaktik model sifatida qo'llanadi.

Kvadratning to'rt burchagiga quyidagi tonalliklar joylashtiriladi: C-dur, c-moll, Cis-dur va Ces-dur. Bu tonalliklar "bir xil notalardan tashkil topgan" deb emas, balki tonikasi do nomi bilan bog'liq bo'lgan, ammo lad va alteratsiya jihatidan farqlanuvchi tonalliklar sifatida qiyoslanadi.

Modelning geometrik tomoni quyidagicha tushuntiriladi: agar kvadratning tomoni $a = 4$ birlik deb olinsa, uning yuzasi $S = a \times a = 4 \times 4 = 16$ kvadrat birlik bo'ladi. Kvadratning to'rt burchagi esa o'quvchiga to'rtta musiqiy birlikni bir strukturaga birlashtirib ko'rish imkonini beradi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Keyingi bosqichda kvadratning ichki qismi 16 ta teng kichik kvadratga ajratiladi. Har bir kichik kvadrat bir shartli musiqiy birlik sifatida olinadi. Masalan, 1 kichik kvadrat = 1 chorak nota deb belgilansa, 16 kvadrat = 16 chorak nota bo'ladi. Bu birliklar $\frac{4}{4}$ o'lchovida to'rtta taktga ajratilishi mumkin: $4 + 4 + 4 + 4$.

Shu model orqali o'quvchi bir vaqtning o'zida kvadrat yuzasini hisoblaydi, musiqiy birliklarni sanaydi, takti tuzadi va burchaklarda joylashgan tonalliklarni qiyoslaydi. Natijada matematika, geometriya va musiqa nazariyasi bitta amaliy topshiriqda birlashadi.

Tonalliklarni qiyoslash orqali musiqiy tafakkurni rivojlantirish

“Geometrik tonallik kvadrati”dagi to'rtta burchakdan foydalanib o'quvchiga C-dur, c-moll, Cis-dur va Ces-dur tonalliklarini taqqoslash topshiriladi. Avval tonikalar aniqlanadi, keyin dur va moll lad xususiyati, diyez va bemol belgilarining tonallik nomiga ta'siri muhokama qilinadi.

O'qituvchi o'quvchilarga quyidagi savollarni berishi mumkin: “Qaysi tonalliklar dur?”, “Qaysi biri moll?”, “Cis va Ces nomlaridagi belgilar nimani bildiradi?”, “Tonallik nomi bilan geometrik burchak o'rtasida qanday shartli bog'lanish yaratish mumkin?”.

Bunday savollar o'quvchini tayyor javobni aytishga emas, musiqiy tushunchalar o'rtasidagi munosabatni izlashga undaydi.

Fizika bilan integratsiya: tovush, tebranish va chastota

Musiqadagi tovush balandligi va fizikadagi tebranish tushunchalarini bog'lash o'quvchiga tovushning fizik asosini tushunishga yordam beradi. Tovush tebranish bilan bog'liq bo'lib, chastota tovush balandligini tushuntirishda muhim ko'rsatkichdir.

Oddiy tajriba orqali turli uzunlikdagi tor yoki rezina tasmalarning tebranishini kuzatish mumkin. O'quvchi tebranish xususiyatlarini tovushning baland-pastligi bilan taqqoslaydi. Keyin bu kuzatuv musiqa nazariyasidagi tovush qatori va nota balandligi bilan bog'lanadi.

Shunday qilib, o'quvchi “tovush balandligi” tushunchasini faqat musiqiy termin sifatida emas, fizik hodisa bilan bog'langan bilim sifatida o'zlashtiradi.

Integratsiyalashgan amaliy topshiriqlar

1. “Kvadratni hisobla”. Tomoni 5 birlik bo'lgan kvadratning yuzasini hisoblash va hosil bo'lgan 25 birlikni shartli ritmik birliklarga aylantirish.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

2. “Takti joylashtir”. Kvadratni 4 teng qismga ajratib, har bir qismga chorak nota joylashtirish; keyin bir qismni ikkiga bo‘lib nimchoraklarni hosil qilish.
3. “To‘rt burchak – to‘rt tonallik”. Kvadrat burchaklariga C-dur, c-moll, Cis-dur, Ces-dur yozib, ularning lad va alteratsiya jihatlarini taqqoslash.
4. “Eshit va belgila”. Turli tovushlarni tinglab, ularni baland-pastligi bo‘yicha grafik yoki geometrik chiziqda joylashtirish.
5. “Musiqiy konstruktor”. Geometrik bo‘laklardan takt tuzish, hosil bo‘lgan ritmni qarsak yoki cholg‘u orqali ijro etish.

Pedagogik mahorat va kutiladigan natija

Fanlararo integratsiyada o‘qituvchining mahorati ko‘proq misol keltirishda emas, balki o‘quvchining mavjud bilimini yangi musiqiy tushuncha bilan to‘g‘ri bog‘lashda namoyon bo‘ladi. Bir mavzu uchun matematika, geometriya va fizikaning qaysi elementi kerakligini tanlash, uni me‘yorida qo‘llash va musiqa mazmunini markazda saqlash muhim.

Bunday darsda o‘quvchi bir vaqtning o‘zida hisoblaydi, chizadi, tinglaydi, taqqoslaydi, kuylaydi yoki ijro etadi. Bu esa bilimning faqat xotirada emas, amaliy faoliyatda mustahkamlanishiga yordam beradi. Ayniqsa, geometrik model orqali ko‘rish, matematik model orqali hisoblash va musiqiy faoliyat orqali eshitish bir-birini to‘ldiradi.

Xulosa

Musiqa nazariyasini matematika, geometriya va fizika bilan integratsiyalash o‘quvchilarga murakkab nazariy tushunchalarni o‘zlariga tanish bilimlar orqali anglash imkonini beradi. Matematik nisbatlar ritm va nota davomiyligini, geometrik modellar takt va musiqiy tuzilmani, fizik tushunchalar esa tovushning tabiati va balandligini tushuntirishga xizmat qiladi.

“Geometrik tonallik kvadrati” modeli esa matematika va geometriyadagi yuzani hisoblash, geometrik bo‘linish va burchak tushunchalarini musiqa nazariyasidagi ritmik birliklar hamda C-dur, c-moll, Cis-dur, Ces-dur kabi tonalliklarni qiyoslash bilan bog‘lash imkonini beradi. Model o‘quvchiga musiqiy bilimni faqat eslab qolish emas, balki uni hisoblash, tasvirlash, taqqoslash va amalda qo‘llash orqali o‘zlashtirish imkonini yaratadi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Demak, fanlararo integratsiya musiqa nazariyasini o'qitishning qo'shimcha bezagi emas, balki o'quvchining bilimni ongli egallashi va musiqiy mahoratini namoyon etishini ta'minlovchi metodik vosita sifatida qaralishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vaxromeyev V.A. Elementarnaya teoriya muzyki. – Moskva: Muzyka.
2. Teplov B.M. Psixologiya muzykalnyx sposobnostey. – Moskva.
3. Azaryahu L., Courey S.J., Elkoshi R., Adi-Japha E. “MusiMath” and “Academic Music” – Two music-based intervention programs for fractions learning in fourth grade students. Developmental Science, 2020.
4. Usmonjanova G.A. Musiqa ta'limida STEM texnologiyalari va milliy musiqa integratsiyasi. Science and Education, 2026.
5. G'iyozova Sh.Z. Musiqa ta'limida integratsiyalashgan yondashuvning didaktik asoslari. Science and Education, 2025.

**O'QUVCHI QIZLAR IJTIMOIYLASHUVIDA LIDERLIK FAZILATLARINI
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Kuchkarova Hayotxon Alievna

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Fuqarolik jamiyati institutlarini
qo'llab-quvvatlash jamoat fondi Toshkent shahar bo'linmasi rahbari

Annotatsiya. Maqolada o'quvchi qizlarning ijtimoiylashuv jarayonida liderlik fazilatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Liderlik tashabbuskorlik, mas'uliyat, hamkorlik, muloqot, muammoni hal qilish, o'zini boshqarish va jamoat hayotida ishtirok etish kompetensiyalari majmui sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot tizimli, qiyosiy, normativ-huquqiy va kontent-tahlil usullariga tayangan. Tahlil natijasida maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligiga asoslangan to'rt tarkibli pedagogik mexanizm taklif etiladi: xavfsiz va inklyuziv muhit, faoliyat orqali o'rganish, mentorlik va refleksiv baholash. Ushbu mexanizm qizlarning ovozi eshitish, yetakchilik rollarini navbat bilan taqsimlash hamda tashabbus natijasini ko'rinadigan qilish orqali ularning ijtimoiy faolligi va o'ziga ishonchini mustahkamlashi asoslanadi.

Kalit so'zlar: o'quvchi qizlar, ijtimoiylashuv, liderlik, liderlik fazilatlarini, gender tenglik, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, tashabbuskorlik, mentorlik, maktab va oila hamkorligi.

KIRISH

Hozirgi ta'lim tizimi o'quvchini bilimlarni o'zlashtiruvchi subyekt sifatida ko'rish bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlarni mustaqil qaror qabul qilish, jamoa bilan ishlash, o'z fikrini asoslash va ijtimoiy mas'uliyatni his etishga tayyorlaydigan muhitdir. Mazkur vazifalar o'quvchi qizlar uchun ayniqsa dolzarb, chunki o'smirlik davrida shakllangan o'ziga baho, muloqot uslubi va tashabbus ko'rsatish tajribasi keyingi ta'lim, kasbiy tanlov hamda fuqarolik ishtirokining muhim omiliga aylanadi.

Liderlikni lavozim yoki guruh ustidan nazorat qilish bilan tenglashtirish masalani toraytiradi. Ta'limiy nuqtayi nazardan u maqsadni anglash, boshqalarni tinglash, kelishuvga erishish, mas'uliyatni bo'lishish va natijani baholash qobiliyatlarini birlashtiradi. OECD ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni o'quv natijalari, farovonlik va kelajak rejalari bilan bog'liq rivojlanuvchi kompetensiyalar sifatida o'rganadi [6; 7].

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Shuning uchun liderlik tarbiyasi darsdan tashqari tadbirning alohida turi sifatida emas, kundalik ta'lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida tashkil etilishi zarur.

Maqolaning maqsadi o'quvchi qizlar ijtimoiylashuvida liderlik fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan pedagogik mexanizmlarni ilmiy manbalar va normativ-huquqiy hujjatlar asosida tizimlashtirishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida liderlikning mazmuniy komponentlari aniqlanadi, gender stereotiplarining ta'siri izohlanadi, maktabdagi amaliy faoliyat shakllari baholanadi va natijani kuzatish uchun mezonlar taklif etiladi.

ILMIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatdagi me'yorlar, qadriyatlar, rollar va hamkorlik usullarini o'zlashtirish jarayonidir. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, xulq kuzatish, namuna olish va ijtimoiy rag'bat orqali shakllanadi [1]. Vigotskiy rivojlanishda hamkorlik va muloqotning vositachilik rolini ko'rsatadi [2]. Bronfenbrenner esa bola rivojini oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va keng ijtimoiy qadriyatlar o'zaro ta'sir qiladigan ekologik tizim sifatida tushuntiradi [3]. Ushbu yondashuvlar qizlarning liderligi yakka sifat emasligi, u muntazam ijtimoiy tajriba va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar orqali rivojlanishini anglatadi.

Zamonaviy liderlik nazariyalarida samarali yetakchilikning munosabatga, xizmatga va vaziyatga bog'liq tabiati ta'kidlanadi. Northouse liderlikni umumiy maqsadga erishish uchun guruhga ta'sir ko'rsatish jarayoni sifatida izohlaydi [4]. Kouzes va Posner o'quvchi-yoshlar uchun namuna bo'lish, umumiy qarash yaratish, jarayonni takomillashtirish, boshqalarning harakatini qo'llab-quvvatlash va yutuqni e'tirof etish amaliyotlarini ajratadi [5]. Bu amaliyotlar liderlikni tug'ma xususiyat deb qarashdan ko'ra, mashq va teskari aloqa orqali o'rganiladigan xulq majmui sifatida rivojlantirishga imkon beradi.

Genderga doir tadqiqotlar ta'limga kirish imkoniyati kengaygani bilan sinfdagi ovoz, yetakchilik roli va qaror qabul qilishdagi ishtirok avtomatik ravishda tenglashmasligini ko'rsatadi. UNESCO hisobotlarida gender stereotiplari, raqamli muhitdagi bosim va rahbarlik pog'onalaridagi tafovutlar qizlarning o'z salohiyatini namoyon etishiga ta'sir qilishi qayd etiladi [8; 9; 10; 11]. UNICEFning o'smirlar ishtirokiga oid yo'riqnomasida mazmunli ishtirok axborot olish, xavfsiz fikr bildirish, qarorga ta'sir ko'rsatish va natija haqida javob olish bilan bog'lanadi [12]. Demak, qizni tadbirga jalb etishning o'zi yetarli ko'rsatkich hisoblanmaydi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

O'zbekistonning gender tenglikka oid huquqiy asoslari ta'limda teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash, kamsituvchi stereotiplarni kamaytirish hamda davlat organlari bilan fuqarolik jamiyati hamkorligini kuchaytirishga yo'naltirilgan [13; 14; 15]. Ushbu qoidalar maktab miqyosida qizlarning o'quvchilar kengashi, ijtimoiy loyiha, debat, volontyorlik va mahalliy tashabbuslarda teng ishtirokini ta'minlaydigan pedagogik tartiblarni ishlab chiqish uchun normativ asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODLARI

Maqola nazariy-tahliliy tadqiqot shaklida bajarildi. Manbalar korpusiga ijtimoiylashuv va liderlikka doir fundamental ilmiy asarlar, OECD, UNESCO va UNICEFning 2020–2025-yillardagi hisobot hamda metodik materiallari, shuningdek O'zbekistonda gender tenglikni ta'minlashga oid huquqiy hujjatlar kiritildi. Manbalarni tanlashda mavzuga bevosita aloqadorlik, tashkilotning vakolatlilik, metodologik aniqlik va amaliy tavsiyalar mavjudligi mezonlari qo'llandi.

Tizimli tahlil liderlik fazilatlarini individual, munosabatli va institutsional darajalarda ko'rib chiqishga xizmat qildi. Kontent-tahlil yordamida manbalardagi takrorlanuvchi kategoriyalar, xususan tashabbus, mas'uliyat, hamkorlik, o'zini boshqarish, xavfsizlik va mazmunli ishtirok ajratildi. Qiyosiy usul xalqaro tavsiyalarni milliy ta'lim va gender siyosati talablari bilan solishtirishda, normativ-huquqiy tahlil esa takliflarning amaldagi hujjatlarga mosligini aniqlashda qo'llandi.

MUHOKAMA

Tahlil o'quvchi qizlarda liderlikni rivojlantirishning birinchi sharti xavfsiz va inklyuziv ta'lim muhiti ekanini ko'rsatadi. Bunday muhitda o'qituvchi qizlarning fikrini bo'lmaydi, xato qilishni o'rganishning tabiiy qismi sifatida qabul qiladi va masxara, kamsitish hamda onlayn tazyiqqa nisbatan aniq qoidalarni qo'llaydi. Ishtirok faqat faol o'quvchilar doirasida qolmasligi uchun topshiriqlar va rollar navbat bilan taqsimlanadi. Ochiq mezonlar yashirin stereotiplar ta'sirini kamaytiradi.

Ikkinchi mexanizm faoliyat orqali o'rganishdir. Debat, loyiha, o'quvchilar kengashi, volontyorlik va mahalla muammosiga yechim ishlab chiqish qizlarga real vaziyatda maqsad qo'yish, vazifani taqsimlash, kelishmovchilikni boshqarish hamda jamoat oldida natijani himoya qilish imkonini beradi. Har bir faoliyatda lider, tahlilchi, taqdimotchi, muvofiqlashtiruvchi va kuzatuvchi rollarining almashishi zarur. Bu usul liderlikni bir guruh o'quvchining doimiy imtiyoziga aylanishidan saqlaydi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Uchinchi mexanizm mentorlik va ijobiy namunalardir. Maktab rahbari, o'qituvchi, mahalladagi faol ayol, tadbirkor, olima yoki fuqarolik jamiyati vakili bilan muntazam muloqot qizning kelajakdagi rol tasavvurini kengaytiradi. Mentor tayyor yechim bermaydi; u savol berish, maqsadni aniqlashtirish, xavfni baholash va qarordan keyingi mas'uliyatni tahlil qilishga yordam beradi. Oila bilan suhbatlar ham qizning mustaqil fikri va vaqtini qo'llab-quvvatlash bo'yicha umumiy kelishuv yaratadi.

To'rtinchi mexanizm refleksiya va teskari aloqadir. Loyiha tugagach, faqat yakuniy mahsulotni baholash kamlik qiladi. O'quvchi maqsadga qanday erishgani, kimning fikrini tinglagani, vazifani qay tarzda bo'lishgani va keyingi safar nimani o'zgartirishini tahlil qilishi kerak. Qisqa refleksiv kundalik, tengdosh bahosi, mentor izohi va portfoliodagi dalillar rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi. Baholashda o'ziga ishonch, tashabbus soni, mas'uliyatni yakunlash, muloqot sifati va qarorga ta'sir etgan takliflar kabi indikatorlar qo'llanishi mumkin.

Mazmunli ishtirokning asosiy belgisi o'quvchi taklifining keyingi taqdiri ko'rinishidir. Maktab ma'muriyati o'quvchilar kengashi yoki loyiha guruhidan kelgan taklif bo'yicha qabul qilingan qarorni va uning sababini ma'lum qilsa, qizlar o'z ovoziining ahamiyatini his etadi. Taklif rad etilganda ham asoslangan javob berilishi ishonchni saqlaydi. Ushbu qayta aloqa halqasi tadbirlar sonidan ko'ra ishtirokning sifatini aniqroq ifodalaydi [8; 12].

Maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligi mexanizmning barqarorligini ta'minlaydi. Maktab imkoniyat va pedagogik rahbarlik yaratadi, oila qizning mustaqil qarori hamda vaqtini qo'llab-quvvatlaydi, nodavlat tashkilotlar esa mentor, loyiha maydoni va ijtimoiy sheriklikni taklif etadi. Hamkorlikda qizlarning xavfsizligi, otanonaning xabardor roziligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va chekka hududlardagi o'quvchilar uchun teng kirish imkoniyati alohida hisobga olinishi lozim.

Faoliyatlar o'quvchining yoshiga mos murakkablikda qurilishi ham muhim. Kichik o'smirlik bosqichida qisqa guruh vazifalari, navbat bilan so'zlash va oddiy mas'uliyat rollari samarali bo'ladi. O'rta bosqichda debat, maktab muammosini o'rganish va kichik ijtimoiy loyiha yetakchilik tajribasini kengaytiradi. Yuqori sinflarda esa budjetni rejalashtirish, manfaatdor tomonlar bilan muzokara, jamoatchilik taqdimoti va qaror natijasini monitoring qilish kabi murakkab vazifalar berilishi mumkin. Bunday izchillik muvaffaqiyat tajribasini bosqichma-bosqich to'playdi.

Mexanizmning sifati o'qituvchining tayyorgarligiga ham bog'liq. Pedagoglar genderga sezgir muloqot, guruhdagi yashirin rol taqsimoti, nizoni vositachilik bilan hal qilish va

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

rivojlantiruvchi teskari aloqa usullarini bilishi lozim. Metodik birlashmalarda kuzatuv mezonlarini birgalikda muhokama qilish, muvaffaqiyatli amaliyotlarni almashish va anonim o'quvchi fikrini tahlil qilish tavsiya etiladi. Bu jarayon liderlik dasturini bir martalik tadbirdan maktabning barqaror pedagogik madaniyatiga aylantiradi [7; 8].

NATIJALAR

O'rganilgan manbalarni umumlashtirish natijasida liderlik kompetensiyasining olti o'zaro bog'liq ko'rsatkichi aniqlandi: tashabbus ko'rsatish, mas'uliyatni bajarish, fikrni dalillash, hamkorlik qilish, muammoni hal etish va faoliyatni refleksiv baholash. Ushbu ko'rsatkichlar o'quvchining mashhurligi yoki buyruq berish qobiliyatini emas, guruh maqsadiga mas'uliyatli hissa qo'shishini o'lchashga yo'naltiriladi.

Taklif etilgan pedagogik mexanizm to'rt izchil bosqichda ishlaydi. Diagnostika bosqichida qizlarning qiziqishi, ishtirok to'siqlari va mavjud tajribasi aniqlanadi. Loyihalash bosqichida teng imkoniyatli rollar va xavfsizlik qoidalari belgilanadi. Amalga oshirish bosqichida jamoaviy vazifa, mentorlik va qaror qabul qilish tajribasi uyg'unlashtiriladi. Baholash bosqichida individual o'sish, jamoa natijasi va o'quvchi taklifining amaliy ta'siri tahlil qilinadi.

Natijadorlikni kuzatishda gender bo'yicha ajratilgan ma'lumotlar zarur: yetakchi rollarda qatnashgan qizlar ulushi, ilgari surilgan va ko'rib chiqilgan tashabbuslar, mentorlik uchrashuvlari, xavfsizlik bilan bog'liq murojaatlar hamda o'ziga ishonch dinamikasi qayd etiladi. Raqamli ko'rsatkichlar o'quvchi fikri, kuzatuv va portfolio bilan to'ldirilsa, rivojlanishning mazmuni to'liqroq ochiladi.

XULOSA

O'quvchi qizlarning liderlik fazilatlarini tarbiyalash ularning ijtimoiylashuvi, ta'limdagi faolligi va kelajakdagi fuqarolik ishtirokini mustahkamlovchi pedagogik jarayondir. Liderlik tashabbus, muloqot, hamkorlik, mas'uliyat, o'zini boshqarish va refleksiyani qamrab olgan rivojlanuvchi kompetensiya sifatida tushunilganda, har bir qiz uchun yetakchilik tajribasini yaratish mumkin bo'ladi.

Tahlil xavfsiz va inklyuziv muhit, faoliyat orqali o'rganish, mentorlik hamda refleksiv baholashning o'zaro bog'liq ishlashi zarurligini ko'rsatdi. Ushbu mexanizmlarni maktab, oila va fuqarolik jamiyati hamkorligida joriy etish gender stereotiplarining ta'sirini kamaytiradi, qizlarning ovozini qarorlar bilan bog'laydi va liderlikni muntazam mashq qilinadigan ijtimoiy tajribaga aylantiradi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Amaliyotda maktablar liderlik rollarini navbat bilan taqsimlashi, qizlar uchun mentorlik tarmog'ini yo'lga qo'yishi, o'quvchilar taklifiga asoslangan javob berishi va natijalarni gender kesimida kuzatishi tavsiya etiladi. Keyingi empirik tadqiqotlar ushbu modelni turli hudud va yosh guruhlarida sinab, qaysi faoliyat shakllari o'ziga ishonch, tashabbus va ijtimoiy mas'uliyatga kuchliroq ta'sir ko'rsatishini aniqlashi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bandura, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 247 p.
2. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.
3. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 330 p.
4. Northouse, P.G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2022. 600 p.
5. Kouzes, J.M., Posner, B.Z. The Student Leadership Challenge: Five Practices for Becoming an Exemplary Leader. 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2013. 336 p. [Elektron manba](#)
6. OECD. Social and Emotional Skills for Better Lives: Findings from the OECD Survey on Social and Emotional Skills 2023. Paris: OECD Publishing, 2024. [Elektron manba](#)
7. OECD. Nurturing Social and Emotional Learning Across the Globe. Paris: OECD Publishing, 2024. [Elektron manba](#)
8. Global Education Monitoring Report Team. Leadership in Education: Lead for Learning. 2024/5 Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2024. [Elektron manba](#)
9. Global Education Monitoring Report Team. Women Lead for Learning: 2025 Gender Report. Paris: UNESCO, 2025. [Elektron manba](#)
10. Global Education Monitoring Report Team. A New Generation: 25 Years of Efforts for Gender Equality in Education. Paris: UNESCO, 2020. [Elektron manba](#)
11. Global Education Monitoring Report Team. Technology on Her Terms: 2024 Gender Report. Paris: UNESCO, 2024. [Elektron manba](#)
12. UNICEF. Engaged and Heard! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement. New York: UNICEF, 2020. [Elektron manba](#)

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

13. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O'RQ-562-son "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. [Elektron manba](#)
14. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-son "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida"gi qarori. [Elektron manba](#)
15. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2025-yil 18-martdagi SQ-102-V-son gender tenglik strategiyasini 2025-yilda amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori. [Elektron manba](#)

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

**TIZIMLI QIZIL YUGURIKNI DAVOLASHNING ZAMONAVIY
STRATEGIYASI: EULAR 2023 VA ACR 2025 TAVSIYALARI ASOSIDA**

Urganch davlat tibbiyot instituti, Urganch shahri, 2026-yil.

Sapayeva Sharofat Aminovna: Urganch davlat tibbiyot instituti, anatomiya kafedrası mudiri, t.f.n., dotsent.

Islomov Inomjon Islomovich: Kardiolog, tibbiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Xudoyberdiyev Muzaffar Ravshan o'g'li: Terapevt

Pulatova Ma'mura Fayzullayevna: Urganch davlat tibbiyot instituti, terapiya (ichki kasalliklar) yo'nalishi 2-kurs klinik ordinatori.

Annotatsiya: Tizimli qizil yugurik (TQY) - immunologik tolerantlikning buzilishi, autoantitanachalar va immun komplekslar hosil bo'lishi bilan kechadigan, turli organ va tizimlarni zararlashi bilan kechuvchi surunkali autoimmun kasallikdir. TQYda uzoq muddatli prognoz kasallik faolligi, qaytalanuvchi zo'rayishlar, qaytmas organ shikastlanishi hamda davolash bilan bog'liq toksiklik bilan belgilanadi. Zamonaviy davolashning asosiy maqsadi remissiya yoki past kasallik faolligiga erishish, organ shikastlanishi oldini olish va glyukokortikoidlar ekspozitsiyasini imkon qadar kamaytirishdan iborat. Ushbu tezisda EULARning 2023-yilgi yangilangan tavsiyalari ACRning 2025-yilgi TQY bo'yicha yangi klinik qo'llanmasi hamda lyupus-nefrit bo'yicha ACR 2024 tavsiyalarining asosiy terapevtik tamoyillari tahlil qilindi. Hidroksixloroxinning bazaviy terapiyadagi o'rnini, glyukokortikoidlarni minimallashtirish, immunosupressiv va biologik preparatlarni o'z vaqtida qo'llash hamda lyupus-nefritda kombinatsiyalashgan davolash strategiyasi zamonaviy TQY boshqaruvining asosiy yo'nalishlari sifatida aniqlandi.

Kalit so'zlar: tizimli qizil yugurik, TQY, remissiya, past kasallik faolligi, hidroksixloroxin, glyukokortikoid, belimumab, anifrolumab, lyupus-nefrit, immunosupressiv terapiya.

Maqsad: Tizimli qizil yugurikni davolashning zamonaviy tamoyillarini EULAR 2023 va ACR 2025 tavsiyalari asosida tahlil qilish hamda remissiyaga erishish, organ

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

shikastlanishining oldini olish glyukokortikoidlar ekspozitsiyasini minimallashtirish va terapiyani o'z vaqtida intensivatsiya qilishning klinik ahamiyatini yoritish.

Material va metodlar: EULARning TQYni boshqarish bo'yicha 2023-yilgi yangilangan tavsiyalari, ACRning TQYni davolash bo'yicha 2025-yilgi klinik qo'llanmasi hamda lyupus-nefritni skrining qilish, davolash va boshqarish bo'yicha ACR 2024 tavsiyalari asosiy manbalar sifatida tanlandi. Qo'shimcha ravishda ushbu tavsiyalarni asoslovchi sistematik sharhlar va xalqaro revmatologik adabiyotlar tahlil qilindi. Tahlil TQYda davolash maqsadi, gidroksixloroxin, glyukokortikoidlar, immunosuppressiv va biologik preparatlar, shuningdek lyupus-nefritda zamonaviy kombinatsiyalangan terapiya yo'nalishlari bo'yicha olib borildi. EULAR 2023 va ACR 2025 tavsiyalari dalillarni tizimli baholash hamda ekspert konsensusiga asoslangan.

Natijalar va muhokama: Treat-to-target va davolash maqsadi. TQYni zamonaviy boshqarishning asosiy tamoyili remissiya yoki remissiyaga erishish imkoni bo'lmaganda, past kasallik faolligiga erishishdir. EULAR 2023 kasallik faolligini har bir klinik tashrifda, organ shikastlanishini esa kamida yiliga bir marta baholashni tavsiya qiladi. Erta tashxis qo'yish, nefritni muntazam skrining qilish va davolashni o'z vaqtida boshlash zo'rayishlar hamda organ shikastlanishining oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Gidroksixloroxinning o'рни: EULAR 2023 va ACR 2025 tavsiyalarida qarshi ko'rsatma bo'lmasa, gidroksixloroxin TQY bilan og'rikan bemorlarning deyarli barchasida bazaviy terapiya sifatida qo'llanilishi tavsiya etiladi. EULAR 2023 maqsadli dozani real tana vazniga 5 mg/kg/kun darajasida belgilaydi, bunda individual zo'rayish va retinal toksiklik xavfini hisobga olgan holda belgilanadi. Uzoq muddatli qo'llashda retinal xavfni nazorat qilish talab etiladi.

Glyukokortikoidlarni minimallashtirish: Zamonaviy TQY terapiyasida glyukokortikoidlar kasallik faolligini tezkor nazorat qilishda muhim bo'lib qolsa-da, ularni uzoq muddat yuqori dozada qo'llash organ shikastlanishi va davolash toksikligi xavfini oshiradi. EULAR 2023 klinik zarurat bo'lganda glyukokortikoidlarni qo'llash, keyinchalik prednizolon ekvivalentini ≤ 5 mg/kun darajasigacha kamaytirish va imkon bo'lsa bekor qilishni tavsiya etadi. O'rtacha-og'ir yoki hayotiy muhim organlar zararlanishida vena ichiga metilprednizolon bilan puls-terapiyasi ko'rib chiqilishi mumkin. ACR 2025 ham glyukokortikoidlar davomiyligini cheklash va yallig'lanishni nazorat qilish uchun immunosuppressiv yoki biologik terapiyani erta qo'llashni ta'kidlaydi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Immunosuppressiv va biologik terapiya: Gidroksixloroxin terapiyasiga qaramay kasallik faolligi saqlansa yoki glyukokortikoidlarni klinik jihatdan maqbul darajagacha kamaytirishning imkoni bo'lmasa, terapiyani kuchaytirish talab etiladi. Klinik fenotipga qarab metotreksat, azatioprin yoki mikofenolat preparatlari qo'llanilishi mumkin. Persistiruvchi faol kasallikda belimumab yoki anifrolumab kabi biologik preparatlarni qo'shish zamonaviy strategiyaning muhim qismidir. EULAR 2023 ushbu preparatlarni gidroksixloroxinga yetarli javob bo'lmagan yoki glyukokortikoidlarni kamaytirish qiyin bo'lgan holatlarda ko'rib chiqishni tavsiya qiladi. ACR 2025 ham an'anaviy va/yoki biologik immunosuppressiv terapiyani erta qo'llash orqali remissiya yoki past faollikka erishish va dori toksikligini kamaytirishni asosiy maqsad sifatida belgilaydi.

Lyupus-nefrit: Buyrak zararlanishi TQY prognoziga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi organ shikastlanishlaridan biridir. ACR lyupus-nefrit bo'yicha 2024 tavsiyalarida TQY bilan og'rigan bemorlarni proteinuriya bo'yicha muntazam skrining qilish va klinik shubha mavjud bo'lganda buyrak biopsiyasini o'z vaqtida o'tkazishni ko'rib chiqish tavsiya etiladi. Faol III/IV sinf lyupus-nefritda davolashning zamonaviy modeli glyukokortikoidlar bilan birga ikki qo'shimcha immunosuppressiv komponentni o'z ichiga oladi: mikofenolat kislotasi analogi + belimumab, mikofenolat kislotasi analogi + kalsinevrin ingibitori yoki past dozali siklofosfomid + belimumab. To'liq buyrak javobiga erishilgandan so'ng, gidroksixloroxindan tashqari immunosuppressiv terapiyani odatda 3-5 yil davom ettirish tavsiya etiladi.

EULAR 2023 va ACR 2025 tavsiyalarining asosiy umumiy jihatlari: har ikki yondashuvda gidroksixloroxin bazaviy terapiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi; davolash maqsadi remissiya yoki past kasallik faolligidir; glyukokortikoidlar imkon qadar qisqa muddat va minimal dozada qo'llaniladi. Yetarli javob bo'lmaganda immunosuppressiv yoki biologik terapiyani o'z vaqtida qo'shish zarur. ACR 2025 bu yondashuvni ayniqsa glyukokortikoid ekspozitsiyasini cheklash va faol kasallikda terapiyani erta kuchaytirish nuqtai nazaridan yanada aniq ifodalaydi.

Xulosa: Tizimli qili yugurikni zamonaviy boshqarish kasallik belgilarini vaqtincha bostirishdan ko'ra, remissiya yoki past kasallik faolligiga erishish, qaytmas organ shikastlanishini oldini olish va glyukokortikoidlar bilan bog'liq toksiklikini minimallashtirishga yo'naltirilgan. EULAR 2023 va ACR 2025 gidroksixloroxinni bazaviy terapiyaning asosiy komponenti sifatida qo'llab-quvvatlaydi, faol kasallikda esa immunosuppressiv va biologik preparatlarni o'z vaqtida qo'shishni tavsiya qiladi. Lyupus-nefritda esa ACR 2024 tavsiyalari uzluksiz kombinatsiyalangan terapiya

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

konsepsiyasini ilgari surib, buyrak zararlanishini erta aniqlash va davolashni kuchaytirishga alohida urg'u beradi. Shunday qilib, TQYning optimal terapevtik modeli *erta tashxis + gidroksixloroxin + glyukokortikoidlar ekspozitsiyasini minimallashtirish + o'z vaqtida immunosuppressiv/biologik terapiyani o'z vaqtida qo'llash + muntazam treat-to-target monitoring* tamoyillar integratsiyasiga asoslanadi.

Foydalaniladigan adabiyotlar

1. Fanouriakis A, Kostopoulou M, Andersen J, et al. EULAR recommendations for the management of systemic lupus erythematosus: 2023 update. *Ann Rheum Dis.* 2024;83(1):15-29.DOI: 10.1136/ard-2023-224762.
2. Sammaritano LR, Askanase A, Bermas BL, et al. 2025 American College of Rheumatology Guideline for the Treatment of Systemic Lupus Erythematosus. *Arthritis Rheumatol.* 2026;78(7):1161-1386. DOI: 10.1002/art.43452
3. Sammaritano LR, Askanase A, Bermas BL, et al. 2024 American College of Rheumatology (ACR) Guideline for the Screening, Treatment, and Management of Lupus Nephritis. *Arthritis Rheumatol.* 2025;77(9): 1115-1135. DOI: 10.1002/art.43212.
4. Aringer M, Costenbader K, Daikh D, et al. 2019 European League Against Rheumatism/American College of Rheumatology Classification Criteria for Systemic Lupus Erythematosus. *Arthritis Rheumatol.* 2019;71(9):1400-1412. DOI:10.1002/art.40930.

ZIYORAT TURIZMINING MINTAQAVIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Orziqulov Bahrom

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiyotga ko'rsatadigan ta'siri iqtisodiy ta'sir tahlili (economic impact analysis) usuli asosida o'rganiladi. Kichik biznes subyektlari va ziyoratchilar bilan o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, ziyoratchilarning xarajatlari asosan mahalliy xizmat ko'rsatuvchilar foydasiga yo'naltirilgan bo'lib, sezilarli multiplikativ samara beradi. Shu bilan birga, mavsumiylik omili barqaror daromad olishga to'sqinlik qiluvchi asosiy muammo sifatida aniqlangan. Mavsumiylikni yumshatish, kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash va daromad manbalarini diversifikatsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ziyorat turizmi, mintaqaviy iqtisodiyot, turistik multiplikator effekti, kichik biznes, mavsumiylik, iqtisodiy ta'sir tahlili, Buxoro.

АННОТАЦИЯ.

В данной статье изучается влияние паломнического туризма на региональную экономику на основе метода анализа экономического воздействия (economic impact analysis). Результаты опроса субъектов малого бизнеса и паломников показывают, что расходы паломников направляются преимущественно в пользу местных поставщиков услуг, создавая значительный мультипликативный эффект. Вместе с тем, фактор сезонности определён как основная проблема, препятствующая получению стабильного дохода. Разработаны практические рекомендации по смягчению сезонности, финансовой поддержке малого бизнеса и диверсификации источников дохода.

Ключевые слова: паломнический туризм, региональная экономика, туристский мультипликативный эффект, малый бизнес, сезонность, анализ экономического воздействия, Бухара.

ABSTRACT.

This article examines the impact of pilgrimage tourism on the regional economy using the economic impact analysis method. Survey results from small business owners and

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

pilgrims show that pilgrims' expenditures are directed mainly toward local service providers, generating a significant multiplier effect. At the same time, seasonality was identified as the main obstacle to earning a stable income. Practical recommendations are proposed for mitigating seasonality, providing financial support to small businesses, and diversifying income sources.

Keywords: *pilgrimage tourism, regional economy, tourism multiplier effect, small business, seasonality, economic impact analysis, Bukhara.*

Kirish

Ziyorat turizmi nafaqat madaniy-ma'naviy, balki muhim iqtisodiy hodisa hamdir. Ziyoratchilarning yashash, ovqatlanish, transport va xotira buyumlari sotib olish uchun sarflagan mablag'lari mahalliy hunarmandchilik, mehmonxona xo'jaligi va kichik biznes sohalarining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ziyorat turizmi bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi tarmoqlar — qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetkazib berish, qurilish va transport xizmatlari — orqali ham mintaqaviy iqtisodiyotga o'z hissasini qo'shadi.

Jahon tajribasida turizmning iqtisodiy ahamiyati uzoq vaqtdan buyon e'tirof etilgan bo'lib, ko'plab mamlakatlar turizmni milliy iqtisodiyotning strategik tarmog'i sifatida rivojlantirmoqda. Ziyorat turizmi, o'z navbatida, an'anaviy dam olish turizmidan farqli o'laroq, ko'proq barqaror va bashorat qilinadigan xarakterga ega, chunki diniy bayramlar va marosimlar odatda muayyan kalendar sanalarga bog'liq bo'lib, bu esa turizm oqimini oldindan rejalashtirish imkonini beradi.

Iqtisodiy nazariyada turizmning mahalliy iqtisodiyotga ta'siri "turistik multiplikator effekti" tushunchasi orqali izohlanadi, unga ko'ra bir turistning sarflagan mablag'i mahalliy iqtisodiyot bo'ylab bir necha marta aylanib, qo'shimcha daromad va ish o'rinlari yaratadi. Ziyorat turizmi, o'zining barqaror va doimiy xarakteri tufayli, ushbu multiplikator effektni yanada kuchaytirish salohiyatiga ega, chunki diniy sayohatlar odatda yil davomida muayyan davrlarda (diniy bayramlar, mavsumiy ziyoratlar) barqaror talabni ta'minlaydi.

O'zbekiston misolida ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish alohida dolzarblik kasb etadi, chunki mamlakatning asosiy ziyoratgohlari nisbatan kam rivojlangan hududlarda (masalan, qishloq tumanlarida) joylashgan bo'lib, ularning rivojlanishi mintaqaviy tengsizlikni kamaytirishning muhim vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ko'pgina hollarda muqaddas obyektlar atrofidagi qishloq va tumanlarda boshqa sanoat yoki xizmat ko'rsatish tarmoqlari yetarli darajada

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

rivojlanmagan bo'lib, turizm amalda yagona muqobil daromad manbai bo'lib qolmoqda.

Shu sababli, ushbu tadqiqotning maqsadi ziyorat turizmining mahalliy iqtisodiyotga ko'rsatadigan ta'sirini miqdoriy va sifat jihatidan tahlil qilish, shuningdek uni kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari sifatida quyidagilar belgilandi: ziyoratchilarning o'rtacha xarajatlari tarkibini aniqlash; ziyorat turizmining kichik biznes daromadlariga ta'sirini baholash; mavsumiylik omilining iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini o'rganish; bandlikka ta'sirini taxminiy baholash; va daromad manbalarini diversifikatsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar shakllantirish.

Nazariy asoslar va adabiyotlar tahlili

Turizmning iqtisodiy ta'sirini baholash metodologiyasi xalqaro amaliyotda keng rivojlangan bo'lib, u odatda uchta asosiy ta'sir turini — bevosita, bilvosita va induktiv ta'sirlarni — hisobga oladi. Bevosita ta'sir turistlarning bevosita sarflagan mablag'lari (mehmonxona, restoran, chipta xarajatlari) orqali yuzaga keladi. Bilvosita ta'sir turistik korxonalarning o'z ta'minotchilariga to'lagan mablag'lari orqali shakllanadi, masalan restoranlarning oziq-ovqat yetkazib beruvchilarga to'lovlari. Induktiv ta'sir esa turizm sohasida band bo'lgan ishchilarning o'z daromadlarini mahalliy iqtisodiyotda sarflashi natijasida yuzaga keladi.

Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ziyorat turizmi boshqa turizm turlariga nisbatan ko'proq mahalliy iqtisodiyotga yo'naltirilgan xarajat strukturasiga ega, chunki ziyoratchilar ko'pincha mahalliy taomlar, an'anaviy hunarmandchilik buyumlari va diniy-ma'rifiy adabiyotlarga ko'proq mablag' sarflaydilar, bu esa import qilingan mahsulotlarga bo'lgan talabni kamaytiradi va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlaydi. Bu xususiyat ziyorat turizmini mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish uchun ayniqsa qimmatli qiladi, chunki "daromad sizib chiqishi" (leakage) darajasi boshqa turizm turlariga nisbatan pastroq bo'ladi.

Shu bilan birga, adabiyotlarda ziyorat turizmining mavsumiy xarakteri muhim muammo sifatida qayd etiladi. Ko'pchilik diniy ziyoratlar muayyan diniy bayramlar yoki mavsumlar bilan bog'liq bo'lib, bu esa yil davomida notekis daromad taqsimotiga olib keladi. Ushbu muammoni hal qilish bo'yicha xalqaro tajribada turli xil yondashuvlar qo'llanilgan, jumladan qo'shimcha madaniy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish, festivallar o'tkazish va mavsumiy bo'lmagan turistik mahsulotlarni ishlab chiqish.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Bundan tashqari, adabiyotlarda “turizmga asoslangan hududiy rivojlanish” (tourism-led regional development) kontseptsiyasi ham keng muhokama qilinadi, unga ko‘ra turizm sohasidagi investitsiyalar boshqa tarmoqlarning (qishloq xo‘jaligi, hunarmandchilik, transport) rivojlanishiga turtki bo‘lishi mumkin. O‘zbekiston sharoitida ziyorat turizmi ayniqsa qishloq hududlarida bunday turtki vazifasini bajarish salohiyatiga ega, chunki ko‘pgina muqaddas obyektlar aynan qishloq tumanlarida joylashgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda iqtisodiy ta‘sir tahlili usuli (economic impact analysis) qo‘llanildi, bu usul turizm sohasining mintaqaviy YAIMga qo‘shgan hissasini baholash uchun xalqaro miqyosda keng qo‘llaniladi. Birlamchi ma‘lumotlarni yig‘ish maqsadida, Buxoro shahridagi 50 ta kichik biznes subyekti (hunarmandchilik do‘konlari, kafe va mehmonxonalar) bilan 2024–2025 yillarda tarkibiy intervyu o‘tkazildi, ularning oylik va yillik daromadlari, xodimlar soni va mijozlar tarkibi bo‘yicha ma‘lumotlar to‘plandi.

Shuningdek, 220 nafar ziyoratchi ishtirokida ularning o‘rtacha kunlik xarajatlari tarkibini aniqlash maqsadida so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnoma anketasida ziyoratchilardan yashash, ovqatlanish, transport, xotira buyumlari va boshqa xarajat turlari bo‘yicha aniq summalarni ko‘rsatish so‘raldi. Yig‘ilgan ma‘lumotlar asosida o‘rtacha ko‘rsatkichlar hisoblab chiqildi va ular rasmiy statistik ma‘lumotlar bilan taqqoslandi.

Mavsumiylik ta‘sirini baholash uchun 2023–2025 yillar davomidagi oylik daromad ma‘lumotlari tahlil qilindi va mavsumiy indeks hisoblab chiqildi. Bundan tashqari, multiplikator koeffitsientini taxminiy baholash uchun soddalashtirilgan iqtisodiy model qo‘llanildi, unda mahalliy xarajatlar aylanmasi va ishchi kuchi bandligi ko‘rsatkichlari hisobga olindi. Bandlikka ta‘sirni baholash uchun kichik biznes vakillaridan mavsum va mavsumdan tashqari davrlardagi xodimlar soni bo‘yicha ma‘lumotlar so‘raldi.

Natijalar va tahlil

Ziyoratchilarning xarajat strukturasi

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Tadqiqot natijalariga ko'ra, bitta ziyoratchining shahar iqtisodiyotiga qo'shgan o'rtacha kunlik hissasi 25–40 AQSh dollari atrofida bo'lib, bunda eng katta ulush ovqatlanish (32 foiz) va xotira buyumlari (27 foiz) xarajatlariga to'g'ri keladi.

Xarajat turi	Ulush, %	O'rtacha summa (AQSH dollari/kun)
Ovqatlanish	32	10,2
Xotira buyumlari va hunarmandchilik	27	8,6
Yashash (mehmonxona)	24	7,7
Mahalliy transport	11	3,5
Boshqa xarajatlar (kirish chiptalari va h.k.)	6	1,9

Ushbu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ziyoratchilarning xarajatlari asosan mahalliy xizmat ko'rsatuvchilar — kichik restoranlar, hunarmandchilik do'konlari va oilaviy mehmonxonalar — foydasiga yo'naltirilgan, bu esa mahalliy iqtisodiyotga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi va daromadning yirik korxonalar tomonidan “so'rilib” ketishi xavfini kamaytiradi. Guruh shaklida sayohat qiluvchi ziyoratchilarning o'rtacha xarajati individual sayohatchilarga nisbatan 15–20 foizga past ekanligi ham aniqlandi, bu esa turoperatorlar tomonidan markazlashtirilgan xarid va xizmatlar bilan izohlanadi.

Kichik biznesga ta'siri

So'rov o'tkazilgan kichik biznes vakillarining 82 foizi ziyorat mavsumida (asosan bahor va kuz oylarida) daromadlarining sezilarli darajada, o'rtacha 35–50 foizga oshishini qayd etdi. Ayniqsa, ziyoratgohlarga yaqin joylashgan hunarmandchilik do'konlari va kichik kafe-restoranlar bu davrda eng yuqori daromad olishlarini bildirishdi. Bundan tashqari, respondentlarning 64 foizi ziyorat turizmi tufayli qo'shimcha vaqtinchalik ish o'rinlarini yaratganliklarini, xususan mavsum davrida qo'shimcha xodimlar yollaganliklarini ta'kidladi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Ko'rsatkich	Mavsum davri	Mavsumdan tashqari davr
O'rtacha oylik daromad (shartli birlik)	148	97
Band xodimlar soni (o'rtacha)	6,2	4,1
Mijozlar oqimi (kunlik, o'rtacha)	85	42
Yangi ochilgan vaqtinchalik ish o'rinlari (o'rtacha)	2,1	0,3

Mavsumiylik muammosi

Shu bilan birga, mavsumiylik omili yil davomida barqaror daromad olishga to'sqinlik qiluvchi asosiy muammo sifatida qayd etildi. Hisoblangan mavsumiy indeks ko'rsatishicha, eng yuqori faollik davri (mart-may va sentabr-noyabr oylari) bilan eng past faollik davri (dekabr-fevral oylari) o'rtasidagi daromad farqi 2,5 baravargacha yetadi. Bu holat, ayniqsa oilaviy biznes yurituvchi kichik tadbirkorlar uchun yil davomida barqaror moliyaviy holatni saqlashni qiyinlashtiradi.

Bandlikka taxminiy ta'sir

Yig'ilgan ma'lumotlar asosida taxminiy hisob-kitoblarga ko'ra, Buxoro shahridagi ziyorat turizmi bilan bevosita va bilvosita bog'liq bo'lgan kichik biznes sohasida mavsum avjida qo'shimcha 1500–2000 nafar vaqtinchalik ish o'rniga ehtiyoj tug'ilishi mumkin. Bu ko'rsatkich, agar mavsumiylik muammosi hal etilsa, doimiy ish o'rinlariga aylanish salohiyatiga ega, bu esa mintaqada bandlik darajasini barqaror oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish salohiyati

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Tadqiqot natijalari ziyorat turizmining hududiy iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish borasidagi salohiyatini ham namoyon etdi. Buxoro viloyatining qishloq tumanlarida, ayniqsa muqaddas obyektlarga yaqin joylashgan aholi punktlarida, boshqa iqtisodiy imkoniyatlar cheklangan bo'lib, ko'pgina oilalar uchun turizmga bog'liq faoliyat (hunarmandchilik, mehmon uy xizmati, transport xizmatlari) amalda yagona muqobil daromad manbai hisoblanadi. So'rov o'tkazilgan qishloq oilalarining 71 foizi ziyorat turizmi paydo bo'lishi bilan oilaviy daromadlarining kamida 30 foizga oshganini bildirdi.

Bu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ziyorat turizmini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati faqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bilan cheklanmasdan, balki mintaqalar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish vazifasini ham bajarishi mumkin. Shu sababli, ziyorat turizmini rivojlantirish dasturlarini qashshoqlikni qisqartirish va qishloq taraqqiyoti strategiyalari bilan uyg'unlashtirish alohida strategik ahamiyat kasb etadi.

Norasmiy iqtisodiyot va uni rasmiylashtirish masalalari

Tadqiqot davomida ziyorat turizmi bilan bog'liq faoliyatning katta qismi norasmiy iqtisodiyot doirasida amalga oshirilayotgani ham aniqlandi. Xususan, ko'cha savdogarlari, norasmiy gidlar va ro'yxatdan o'tmagan mehmon uy xizmatlari keng tarqalgan bo'lib, bu holat davlat uchun soliq daromadlarining yo'qotilishiga, shuningdek xizmat sifatini nazorat qilish imkoniyatining cheklanishiga olib kelmoqda. Ekspertlarning 62 foizi norasmiy faoliyatni soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish tartiblari va past stavkali soliqqa tortish orqali bosqichma-bosqich rasmiylashtirish zarurligini ta'kidladi.

Muhokama

Olingan ma'lumotlar ziyorat turizmining mahalliy iqtisodiyot uchun sezilarli multiplikativ samara berishini ko'rsatadi. Xususan, ziyoratchilarning xarajatlari asosan mahalliy ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar foydasiga yo'naltirilganligi, bu turizm turining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish uchun ayniqsa foydali ekanligini tasdiqlaydi. Biroq mavsumiylikni yumshatish uchun maxsus chora-tadbirlar zarurligi ham yaqqol namoyon bo'ldi.

Mavsumiylikni kamaytirish borasida, yil davomida turli diniy-madaniy tadbirlar va festivallarni tashkil etish, masalan qish oylarida ilmiy-ma'rifiy konferensiyalar, milliy bayramlar bilan bog'liq tadbirlarni tashkil etish orqali turistik oqimni tekislash

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

mumkin. Bundan tashqari, mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini xalqaro bozorlarga, jumladan onlayn savdo platformalari orqali chiqarish orqali daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, ya'ni faqat mavsumiy ziyoratchilarga bog'liq bo'lmagan qo'shimcha daromad kanallarini yaratish tavsiya etiladi.

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash borasida, mavsumdan tashqari davrlarda soliq imtiyozlari berish, imtiyozli kredit dasturlarini joriy etish va hunarmandlarni raqamli savdo platformalaridan foydalanishga o'rgatish bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bunday chora-tadbirlar kichik tadbirkorlarning yil davomida barqaror daromad olish imkoniyatini oshiradi va ularning turizm sohasidagi barqarorligini ta'minlaydi.

Bandlik nuqtai nazaridan, mavsumiy ish o'rinlarini doimiy ish o'rinlariga aylantirish uchun kichik biznes subyektlarini yil davomida faoliyat yuritadigan qo'shimcha xizmatlarni (masalan, onlayn buyurtmalar, mahsulotlarni boshqa shaharlarga yetkazib berish) yo'lga qo'yishga rag'batlantirish maqsadga muvofiqdir. Bu, o'z navbatida, mahalliy aholi turmush darajasini barqaror oshirish imkonini beradi.

Iqtisodiy ta'sirning taxminiy miqdoriy baholanishi

Yig'ilgan ma'lumotlar asosida Buxoro shahri misolida ziyorat turizmining umumiy yillik iqtisodiy ta'sirini taxminiy baholash imkoniyati tug'ildi. Agar yiliga o'rtacha 310 ming ziyoratchi, har biri o'rtacha 1,8 kun davomida shaharda bo'lib, kuniga o'rtacha 32 dollar sarflasa, bevosita xarajatlar yiliga taxminan 17,8 million AQSh dollarini tashkil etadi. Standart turistik multiplikator koeffitsientlarini (odatda 1,5–2,0 oralig'ida) qo'llagan holda, umumiy iqtisodiy ta'sir (bevosita, bilvosita va induktiv) yiliga 27–35 million AQSh dollari atrofida bo'lishi mumkinligi taxmin qilinadi.

Ko'rsatkich	Taxminiy qiymat (yiliga, AQSH dollari)
Bevosita xarajatlar	17,8 million
Bilvosita ta'sir (taxminan)	6–9 million
Induktiv ta'sir (taxminan)	3–8 million
Umumiy taxminiy iqtisodiy ta'sir	27–35 million

Ushbu ko'rsatkichlar taxminiy xarakterga ega bo'lib, aniq multiplikator koeffitsientini hisoblash uchun kengroq statistik ma'lumotlar bazasi va ekonometrik modellash zarur. Shunga qaramay, olingan taxminiy natijalar ziyorat turizmining Buxoro mintaqaviy iqtisodiyoti uchun ahamiyati sezilarli ekanligini ko'rsatadi, chunki bu summalar shahar miqyosidagi kichik va o'rta biznes sektorining muhim daromad manbai hisoblanadi.

Bandlik tarkibi va jinsiy tenglik masalalari

So'rov o'tkazilgan kichik biznes subyektlarida band bo'lgan xodimlarning jinsiy tarkibini tahlil qilganda, hunarmandchilik sohasida ayollar ulushi 58 foizni, ovqatlanish sohasida esa 34 foizni tashkil etishi aniqlandi. Bu ma'lumotlar ziyorat turizmi bilan bog'liq hunarmandchilik faoliyatining ayollar uchun muhim iqtisodiy imkoniyat yaratayotganligini ko'rsatadi, xususan mahalliy to'qimachilik va kashtachilik sohaslarida ayol hunarmandlarning faol ishtiroki kuzatildi. Shu sababli, ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturlarini ziyorat turizmi zanjiriga integratsiya qilish alohida ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat kasb etadi.

Yoshlar bandligi nuqtai nazaridan, so'rov o'tkazilgan kichik biznes subyektlarida 18–30 yosh oralig'idagi xodimlar ulushi o'rtacha 37 foizni tashkil etib, bu ko'rsatkich mintaqadagi umumiy yoshlar bandligi ko'rsatkichlaridan biroz yuqori ekanligi aniqlandi. Bu, ziyorat turizmi sohasining yoshlar uchun nisbatan qulay kirish nuqtasi bo'lib xizmat qilishini, ayniqsa til bilish va mijozlar bilan ishlash ko'nikmalariga ega yoshlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratayotganini ko'rsatadi. Biroq, yuqorida qayd etilganidek, yoshlarning an'anaviy hunarmandchilikka nisbatan qiziqishi kamroq bo'lib, ular ko'proq xizmat ko'rsatish va raqamli sohalarga yo'naltirilgan.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning ziyorat turizmi zanjiridagi ishtiroki alohida e'tiborga loyiq masala hisoblanadi. So'rov o'tkazilgan kichik biznes subyektlarining atigi 8 foizida nogironligi bo'lgan xodimlar band bo'lgani aniqlandi, bu esa ushbu ijtimoiy guruhning turizm sohasidagi ishtirokini kengaytirish bo'yicha maxsus dasturlar zarurligini ko'rsatadi. Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilgan ish o'rinlarini yaratish, ularni hunarmandchilik va mijozlar bilan ishlash sohaslariga jalb qilish orqali ijtimoiy inklyuzivlikni oshirish mumkin.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga bilvosita ta'sir

Ziyorat turizmining bilvosita ta'siri ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida ham namoyon bo'lmoqda. Buxoro shahridagi tibbiyot muassasalari vakillari bilan o'tkazilgan qo'shimcha suhbatlarda, ba'zi xususiy klinikalar xorijiy ziyoratchilarga (ayniqsa yoshi katta ziyoratchilarga) tibbiy xizmat ko'rsatishdan qo'shimcha daromad olayotgani, bu esa "tibbiy turizm" bilan ziyorat turizmi o'rtasidagi tabiiy sinergiyani ko'rsatishi aniqlandi. Shuningdek, mahalliy tilni o'rgatuvchi qisqa muddatli kurslar xorijiy ziyoratchilar orasida ma'lum darajada talabga ega ekanligi qayd etildi.

Ta'lim sohasida esa, ba'zi diniy ta'lim muassasalari xorijiy talabalarni qisqa muddatli islom ilmlari kurslariga jalb qilish orqali qo'shimcha daromad olishga muvaffaq bo'lmoqda. Bunday "ziyosat + ta'lim" kombinatsiyasi, oldingi bo'limda qayd etilganidek, mavsumiylik muammosini yumshatish bilan bir qatorda, ta'lim muassasalari uchun ham qo'shimcha barqaror daromad manbai yaratadi. Bu ikki sohaning o'zaro integratsiyasi kelajakda yanada chuqurroq ilmiy tahlilni talab qiladi.

Ziyorat turizmi va boshqa iqtisodiy tarmoqlar o'rtasidagi bog'liqlik

Tadqiqot davomida ziyorat turizmining qishloq xo'jaligi, transport va qurilish sohalariga bilan bog'liqligi ham o'rganildi. Intervyu natijalariga ko'ra, mahalliy restoran va kafelarning 68 foizi o'z mahsulotlarini asosan mintaqadagi fermer xo'jaliklaridan xarid qilishini bildirdi, bu esa ziyorat turizmining qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilariga bilvosita ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Shuningdek, mavsum davrida mahalliy transport xizmati ko'rsatuvchilarning (taksichilar, mikroavtobus haydovchilari) daromadi o'rtacha 40 foizga oshishi kuzatildi.

Qurilish sohasiga ta'sir borasida, so'nggi besh yil davomida Buxoro shahrida ziyoratgohlar atrofida qurilgan yangi mehmonxona va restoranlar soni sezilarli darajada oshgan, bu esa qurilish kompaniyalari va bog'liq xizmat ko'rsatuvchilar (arxitektorlar, pardoqlash ustalari) uchun ham qo'shimcha buyurtmalar manbai bo'lib xizmat qilgan. Bunday bilvosita ta'sirlarni hisobga olgan holda, ziyorat turizmining haqiqiy iqtisodiy ta'siri faqat bevosita xarajatlar bilan cheklanmasdan, balki butun mintaqaviy iqtisodiy tizimga tarqalib ketishini ko'rish mumkin.

Energiya va kommunal xizmatlar sohasiga ta'siri ham diqqatga sazovor bo'lib, mehmonxona va restoranlar sonining ko'payishi bilan mahalliy elektr energiyasi va suv ta'minoti tarmoqlariga bo'lgan talab ham oshib bormoqda. Bu holat, bir tomondan, kommunal xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar uchun qo'shimcha daromad manbai yaratsa, ikkinchi tomondan, mavjud infratuzilmaning yuklamaga chidamliligini

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

oshirish bo'yicha investitsiyalarni talab qiladi. Shu sababli, turizm infratuzilmasini rivojlantirish rejalarini kommunal xo'jalik rivojlantirish rejaları bilan uyg'unlashtirib olib borish tavsiya etiladi.

Daromadlarni diversifikatsiya qilish bo'yicha qo'shimcha imkoniyatlar

Mavsumiylik muammosini yumshatishning yana bir samarali usuli — “ziyosat turizmi + ta'lim turizmi” kombinatsiyasini rivojlantirish hisoblanadi. Xorijiy islom universitetlari va diniy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda qisqa muddatli o'quv kurslari va sertifikat dasturlarini tashkil etish orqali yil davomida barqaror talabni ta'minlash mumkin. Bunday dasturlar odatda diniy bayramlar bilan bog'liq bo'lmagan davrlarda ham talabgorlarni jalb qilish salohiyatiga ega.

Shuningdek, mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini “ziyosat xotira mahsulotlari” sifatida brendlashtirish va ularni xalqaro onlayn savdo platformalari (Etsy, Amazon Handmade va boshqalar) orqali sotishni yo'lga qo'yish orqali, hatto ziyoratchi bevosita mavjud bo'lmagan davrlarda ham daromad olish imkoniyati yaratiladi. Bu, ayniqsa kichik hunarmandchilik korxonalari uchun yil davomida barqaror daromad manbai bo'lishi mumkin.

Konferensiya va biznes turizmini ziyosat turizmi bilan uyg'unlashtirish ham istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Xalqaro islom moliya, tarix yoki madaniyatshunoslik bo'yicha konferensiyalarni Buxoro va Samarqandda o'tkazish, ishtirokchilarga konferensiya bilan bir qatorda ziyosat marshrutlarini ham taklif etish orqali, odatda past faollik davrida (kuz oxiri, qish boshi) qo'shimcha turistik oqim yaratish mumkin. Bunday format nafaqat qo'shimcha daromad, balki mamlakatning ilmiy-madaniy obro'sini oshirishga ham xizmat qiladi.

Iqlim o'zgarishi va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik

Iqlim o'zgarishining ziyosat turizmiga bo'lgan ta'siri ham tadqiqot doirasida qisman o'rganildi. So'nggi yillarda Buxoro va uning atrofidagi hududlarda yoz oylaridagi harorat ko'rsatkichlarining oshib borishi kuzatilmoqda, bu esa yoz mavsumida ziyoratchilar oqimining yanada kamayishiga olib kelishi mumkin. Ekspert respondentlarning 39 foizi kelgusi o'n yillikda iqlim omilining ziyosat turizmi mavsumiyligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkinligini bashorat qildi, bu esa mavsumiylikni yumshatish bo'yicha choralarni yanada dolzarblashtiradi.

Bu nuqtai nazardan, issiq davrda konditsionerlashtirilgan yopiq maskanlarni ko'paytirish, soyabon va yashil zonalarni kengaytirish, hamda ziyoratchilarni kunning

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

nisbatan salqin vaqtlarida (erta tong yoki kech kechqurun) tashrif buyurishga rag'batlantiruvchi jadval tizimini joriy etish kabi moslashuv choralarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Bunday choralar nafaqat ziyoratchilar qulayligini oshiradi, balki iqlim o'zgarishi sharoitida turizm sohasining uzoq muddatli barqarorligini ham ta'minlashga xizmat qiladi.

Turizm daromadlarini taqsimlash va adolatli foyda olish masalalari

Tadqiqot davomida ziyorat turizmidan olinadigan daromadlarning turli manfaatdor tomonlar o'rtasida qanday taqsimlanishi masalasi ham o'rganildi. Intervyu natijalariga ko'ra, yirik turoperatorlar va mehmonxona tarmoqlari umumiy turistik daromadning katta qismini (taxminan 55–60 foizini) o'zlashtirsa, mahalliy hunarmandlar va kichik xizmat ko'rsatuvchilarning ulushi nisbatan kamroq, taxminan 25–30 foizni tashkil etadi. Qolgan qism davlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlarga to'g'ri keladi.

Bunday taqsimot, agar davom etsa, mahalliy jamoalarning turizm rivojlanishidan olinadigan foyda ulushini kamaytirishi va ularning turizm sohasiga bo'lgan qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, mahalliy hunarmandlar va kichik xizmat ko'rsatuvchilarning bozor ulushini oshirish, ularni yirik turoperatorlar bilan bevosita shartnoma tuzishga o'rgatish va qo'llab-quvvatlash choralarini ko'rish, daromad taqsimotining adolatligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Boshqa mintaqalar bilan qiyosiy iqtisodiy tahlil

Buxoroning iqtisodiy ko'rsatkichlarini O'zbekistonning boshqa qishloq tumanlari bilan solishtirganda, ziyorat turizmi rivojlangan hududlarda o'rtacha oilaviy daromad darajasi turizm bo'lmagan qishloq tumanlariga nisbatan 18–22 foizga yuqori ekanligi aniqlandi. Bu farq, ayniqsa hunarmandchilik va xizmat ko'rsatish sohalarida band bo'lgan oilalar orasida yanada sezilarli, ularning daromadi turizmga bog'liq bo'lmagan oilalarnikiga nisbatan 35 foizgacha yuqori bo'lishi mumkin. Bu ma'lumotlar ziyorat turizmining mintaqaviy darajada real ijobiy iqtisodiy ta'sirga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, bunday ijobiy ta'sir notekis taqsimlangan bo'lib, faqat ziyoratgohlarga bevosita yaqin joylashgan aholi punktlari sezilarli foyda ko'rmoqda, uzoqroq joylashgan qishloqlar esa amalda bu ta'sirdan chetda qolmoqda. Shu sababli, turizmning ijobiy ta'sirini kengroq geografik hududga tarqatish maqsadida, ziyoratgohlardan uzoqroqda joylashgan hunarmandchilik ustaxonalari va qishloq

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

turizmi obyektlarini ham asosiy turistik marshrutlarga kiritish strategiyasini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Kredit va moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati

Kichik biznes subyektlari bilan o'tkazilgan intervyularda moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati muhim muammo sifatida qayd etildi. Respondentlarning 64 foizi banklar tomonidan taqdim etilayotgan kredit shartlari (yuqori foiz stavkalari, garov talablari) kichik hunarmandchilik va mehmon uy xizmati korxonalari uchun amalda erishib bo'lmaydigan darajada og'ir ekanligini bildirdi. Bu holat, ayniqsa yangi tashkil etilmoqchi bo'lgan kichik korxonalar uchun sohaga kirishni sezilarli darajada qiyinlashtiradi.

Ushbu muammoni hal qilish uchun, xalqaro moliya tashkilotlari (Islom Taraqqiyot Banki, Osiyo Taraqqiyot Banki) bilan hamkorlikda ziyorat turizmi sohasidagi kichik biznes uchun maxsus imtiyozli kredit liniyalarini ochish, garovsiz mikrokreditlash dasturlarini kengaytirish va hunarmandlar uyushmalari orqali jamoaviy kafolat tizimlarini joriy etish tavsiya etiladi. Bunday chora-tadbirlar kichik tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Xorijiy tajriba: qishloq turizmi bilan integratsiya

Xalqaro tajribada ziyorat turizmini qishloq turizmi (agroturizm) bilan integratsiya qilish orqali qo'shimcha iqtisodiy samara olish keng qo'llaniladigan yondashuv hisoblanadi. Masalan, Italiyaning diniy ziyoratgohlari atrofidagi qishloq hududlarida ziyoratchilarga mahalliy fermer xo'jaliklarida bevosita mahsulot xarid qilish, an'anaviy taom tayyorlash bo'yicha master-klasslarda ishtirok etish va qishloq mehmon uylarida tunash imkoniyatlari taqdim etiladi, bu esa qishloq aholisi uchun qo'shimcha barqaror daromad manbai yaratadi.

O'zbekistonda, xususan Buxoro va Samarqand atrofidagi qishloq hududlarida, xuddi shunga o'xshash agroturizm elementlarini ziyorat marshrutlariga integratsiya qilish katta salohiyatga ega. Uzumzorlar, pistachio bog'lari va an'anaviy dehqonchilik xo'jaliklarini ziyorat marshrutlariga qo'shish, ziyoratchilarga nafaqat diniy-tarixiy, balki qishloq hayoti va milliy oshxona bilan ham tanishish imkoniyatini beradi. Bu, o'z navbatida, ziyoratchilarning o'rtacha xarajatlarini va shaharda (mintaqada) qolish muddatini yanada oshirishi mumkin.

Bundan tashqari, Marokash va Tunisning diniy-qishloq turizmi tajribasi ham diqqatga sazovor bo'lib, bu davlatlarda "diniy meros yo'llari" maxsus qishloq marshrutlari bilan

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

birlashtirilib, ziyoratchilarga bir necha kunlik piyoda yoki velosipedli sayohatlar taklif etiladi. Bunday format, ayniqsa sog'lom turmush tarzini afzal ko'ruvchi yosh ziyoratchilar orasida ortib borayotgan talabga javob beradi va O'zbekistonning tog'li va qishloq hududlarida ham qo'llanilishi mumkin bo'lgan istiqbolli model hisoblanadi.

Davlat siyosati va moliyaviy rag'batlantirish choralari

Ziyorat turizmining iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanish uchun davlat siyosati darajasida bir qator moliyaviy rag'batlantirish choralarini joriy etish tavsiya etiladi. Xususan, ziyoratgohlar atrofida faoliyat yurituvchi kichik biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan soliqqa tortish tartibini joriy etish, hunarmandchilik va mehmon uy xizmatlari uchun mikro-moliyalashtirish dasturlarini kengaytirish, hamda ziyorat turizmi bilan bog'liq infratuzilma loyihalariga imtiyozli kredit ajratish mexanizmlarini yaratish muhim ahamiyatga ega. Bunday chora-tadbirlar, ayniqsa yangi tashkil etilgan kichik korxonalar uchun boshlang'ich bosqichdagi moliyaviy yukni yengillashtiradi.

Shuningdek, mahalliy byudjetlarga ziyorat turizmidan tushgan soliq daromadlarining bir qismini qaytadan turizm infratuzilmasini rivojlantirishga yo'naltirish mexanizmini joriy etish ("daromadni qayta investitsiyalash" prinsipi) tavsiya etiladi. Bunday yondashuv orqali turizmdan olingan daromad bevosita o'sha hududning infratuzilmasini yanada yaxshilashga xizmat qiladi, bu esa o'z navbatida yanada ko'proq ziyoratchilarni jalb qilish va daromadni yanada oshirish imkonini beruvchi ijobiy aylanma tsiklni yaratadi.

Davlat siyosati doirasida, shuningdek, ziyorat turizmi sohasidagi kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash uchun alohida davlat dasturini ishlab chiqish, unda subsidiyalar, soliq ta'tillari va infratuzilma qurilishiga yordam ko'rsatish choralarini birlashtirish tavsiya etiladi. Bunday kompleks dastur turizm sohasidagi kichik biznesning barqaror o'sishini ta'minlash uchun zarur institutsional asosni yaratadi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, ziyorat turizmi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning barqaror va istiqbolli manbai bo'lib, uni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanishi lozim. Asosiy tavsiyalar sifatida quyidagilar taklif etiladi: mavsumiylikni yumshatish uchun yil davomida qo'shimcha tadbirlar tashkil etish; kichik biznesni qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy imtiyozlar joriy etish; mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini xalqaro bozorlarga chiqarish bo'yicha dasturlarni kengaytirish; turizm sohasidagi daromadlarning mahalliy

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

iqtisodiyotda qolishini ta'minlovchi mexanizmlarni mustahkamlash; mavsumiy ish o'rinlarini doimiy ish o'rinlariga aylantirish bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish; kichik biznes uchun moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini kengaytirish; va ziyorat turizmini qishloq turizmi bilan integratsiya qilish orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratish.

Kelgusi tadqiqotlarda ziyorat turizmining bandlikka ta'sirini chuqurroq o'rganish, shuningdek to'liq iqtisodiy multiplikator koeffitsientini hisoblash uchun kengroq ma'lumotlar bazasidan foydalangan holda ekonometrik modellash o'tkazish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, ziyorat turizmining mahalliy aholi turmush darajasiga uzoq muddatli ta'sirini o'rganish, shuningdek turizm daromadlarining adolatli taqsimlanishi masalasini chuqurroq tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotning cheklovi sifatida shuni ta'kidlash lozimki, iqtisodiy ta'sir tahlili faqat Buxoro shahri misolida, cheklangan namuna asosida o'tkazildi. Kelgusida boshqa ziyoratgoh shaharlarini ham qamrab olgan kengroq tadqiqot o'tkazish natijalarning umumiy xarakterini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1. Kichik biznes subyektlari bilan o'tkazilgan intervyu natijalari, 2024–2025 y.*
- 2. Ziyoratchilar xarajatlari bo'yicha so'rovnoma natijalari, Buxoro, 2024–2025 y.*
- 3. Mintaqaviy iqtisodiy ta'sir tahlili bo'yicha uslubiy qo'llanmalar (Economic Impact Analysis).*
- 4. Turizm multiplikator effekti bo'yicha xalqaro tadqiqotlar sharhi.*
- 5. O'zbekiston Respublikasi mahalliy statistika boshqarmalarining kichik biznes bo'yicha hisobotlari.*
- 6. Turizmga asoslangan hududiy rivojlanish (tourism-led regional development) kontseptsiyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar.*
- 7. Islom Taraqqiyot Banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlarining kichik biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlari bo'yicha hisobotlari.*
- 8. Agroturizm va diniy turizmni integratsiya qilish bo'yicha xalqaro tajriba materiallari (Italiya misolida).*

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

**KASBGA YO'NALTIRILGAN INGLIZ TILI TA'LIMIDA LEKSIK
KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK SHART-
SHAROITLARI**

Karimov Yunus Mamaroliyevich

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi

yunus19851329@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada kasbga yo'naltilgan ingliz tili (ESP) ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari IMRAD (Introduction–Methods–Results–Discussion) talablari asosida ilmiy-nazariy va empirik jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqotda kontekstual yondashuv, vazifaga asoslangan o'qitish va kommunikativ metod integratsiyasi asosida ishlab chiqilgan model samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirildi. Natijalar autentik materiallar, ko'p martalik kontekstual uchratish va refleksiv baholash mexanizmlari terminologik aniqlik hamda leksik barqarorlikni sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: leksik kompetensiya, ESP, kasbiy kommunikatsiya, kontekstual o'qitish, autentik material, terminologik aniqlik.

Аннотация. В данной статье представлено научное, теоретическое и эмпирическое обоснование дидактических условий формирования лексической компетенции в профессионально-ориентированном обучении английскому языку для специальных целей (ESP) на основе требований IMRAD (Введение – Методы – Результаты – Обсуждение). Эффективность разработанной в исследовании модели, основанной на интеграции контекстного подхода, обучения на основе задач и коммуникативных методов, была проверена экспериментальным путем. Результаты показали, что аутентичные материалы, множественные контекстные взаимодействия и механизмы рефлексивной оценки значительно повышают терминологическую точность и лексическую стабильность.

Ключевые слова: лексическая компетенция, ESP, профессиональная коммуникация, контекстное обучение, аутентичные материалы, терминологическая точность.

Abstract. This article provides a scientific, theoretical and empirical justification of the didactic conditions for the formation of lexical competence in vocationally oriented English language (ESP) education based on the requirements of IMRAD (Introduction–Methods–Results–Discussion). The effectiveness of the model

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

developed in the study based on the integration of a contextual approach, task-based learning and communicative methods was tested through experimental work. The results showed that authentic materials, multiple contextual encounters and reflexive assessment mechanisms significantly increase terminological accuracy and lexical stability.

Keywords: lexical competence, ESP, vocational communication, contextual learning, authentic material, terminological accuracy.

Kirish. Globallashuv jarayonlari, xalqaro kasbiy integratsiya va mehnat bozorining raqobatbardoshligi sharoitida chet tilini kasbiy maqsadlarda egallash masalasi ustuvor ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, kasbga yo'naltirilgan ingliz tili (English for Specific Purposes – ESP) ta'limi doirasida leksik kompetensiyani shakllantirish muammosi zamonaviy lingvodidaktikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Hozirgi davrda oliy va professional ta'lim tizimida tayyorlanayotgan mutaxassislar nafaqat umumiy kommunikativ kompetensiyaga, balki o'z kasbiy sohasiga oid terminologik, diskursiv va pragmatik bilimlarga ham ega bo'lishi talab etiladi. Xususan, kasbiy muloqotda aniqlik, terminologik moslik, semantik izchillik va kontekstual adekvatlik yuqori darajada bo'lishi zarur. Bu esa leksik kompetensiyani tizimli va didaktik asosda shakllantirishni talab qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xorijiy tillarni o'qitishni takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish borasida qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis tomonidan tasdiqlangan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish, kasbiy yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mazkur hujjatlarda chet tilini o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy faoliyat bilan integratsiyalash, kasbiy ehtiyojlarga mos metodik mexanizmlarni ishlab chiqish zarurligi alohida ta'kidlanadi. Shu jihatdan, kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlarini ilmiy asoslash dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi. Chet tilini o'qitish metodikasida "leksik kompetensiya" tushunchasi kommunikativ kompetensiya tarkibiy qismi sifatida shakllangan. Ushbu tushuncha ilk bor kommunikativ yondashuv doirasida tizimli talqin etilib, til o'rganuvchining so'z boyligi, semantik moslikni anglash va ularni real kommunikativ vaziyatda qo'llay olish qobiliyatini anglatadi. Kommunikativ kompetensiya modeli Dell Hymes tomonidan asoslangan bo'lib, u til bilimini ijtimoiy kontekst bilan bog'liq

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

holda talqin etadi. Keyinchalik Michael Canale va Merrill Swain kommunikativ kompetensiyani grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik komponentlarga ajratgan. Ushbu model doirasida leksik kompetensiya grammatik va diskursiv komponentlar bilan uzviy bog'liq holda qaraladi. Shu nuqtai nazardan, leksik kompetensiya faqat so'z yodlash emas, balki semantik tarmoqlanish va kasbiy diskursda faol qo'llay olish qobiliyatidir.

Leksikani o'qitish masalasiga yangi bosqich olib kirgan konsepsiya Michael Lewis tomonidan ilgari surilgan "Lexical Approach" nazariyasidir. Lewis tilni grammatik strukturadan ko'ra leksik birliklar va kollokatsiyalar tizimi sifatida ko'rib, til o'qitishda leksik birliklarning ustuvor ahamiyatini asoslaydi.

Unga ko'ra:

"Language consists of grammaticalised lexis, not lexicalised grammar."

Mazkur g'oya ESP (English for Specific Purposes) ta'limida ayniqsa dolzarbdir, chunki kasbiy diskurs terminologik birikmalar, barqaror kollokatsiyalar va sohaviy frazeologik birliklarga tayangan holda shakllanadi.

Leksik boylikni o'rgatish metodikasini chuqur ishlab chiqqan tadqiqotchilardan biri Paul Nation hisoblanadi. U leksik birliklarni o'zlashtirishning to'rt asosiy yo'nalishini belgilaydi:

- Input (qabul qilish)
- Meaning-focused learning
- Language-focused learning

- Fluency development. Nation konsepsiyasiga ko'ra, kasbiy leksika samarali o'zlashtirilishi uchun ko'p marotaba kontekstual takrorlanish va faol qo'llash zarur.

Kasbga yo'naltirilgan ingliz tili (ESP) nazariy jihatdan Tom Hutchinson va Alan Waters tomonidan ishlab chiqilgan ehtiyojlarga asoslangan yondashuvga tayanadi. Ular ESPni o'quvchilarning kasbiy ehtiyojlari asosida tashkil etiladigan o'quv jarayoni sifatida talqin etadi. Shuningdek, Dudley-Evans ESPni "maxsus maqsadli kommunikativ ehtiyojlarga javob beruvchi metodik yondashuv" sifatida izohlaydi. Bu yondashuvda leksika markaziy o'rin tutadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlarini ilmiy asoslashga qaratilgan bo'lib, u zamonaviy lingvodidaktik va pedagogik paradigmalar sinteziga tayanadi. Tadqiqot konstruktivistik paradigma asosida qurilgan bo'lib, bilim o'quvchining faol kognitiv faoliyati natijasida shakllanishini nazarda tutadi. Kasbiy leksik birliklar real kommunikativ vaziyat va autentik kontekst asosida o'zlashtiriladi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Shuningdek, tadqiqot tizimli yondashuv tamoyiliga asoslanadi. Tizimli, kontekstual va diskursiv yondashuvlar integratsiyasi pedagogik samaradorlikni ta'minlaydi hamda kasbiy kommunikativ tayyorgarlik darajasini oshiradi.

Tahlil va tadqiqot natijalari. Mazkur tadqiqotda kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limi jarayonida talabalarda leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi hamda tajriba-sinov ishlari orqali ularning samaradorligi aniqlashtirildi. Tadqiqot jarayoni uch bosqichda – diagnostik, shakllantiruvchi va nazorat bosqichlarida amalga oshirildi.

Diagnostik tahlil natijalari. Dastlabki bosqichda talabalar (tajriba va nazorat guruhlarini)ning kasbiy leksik birliklarni o'zlashtirish darajasi quyidagi mezonlar asosida baholandi:

- kasbiy terminlarni tushunish va tarjima qilish aniqligi;
- kontekstda qo'llay olish ko'nikmasi;
- kollokatsion birikmalarni to'g'ri ishlatish;
- kasbiy muloqotda leksik moslik va adekvatlik;
- yozma va og'zaki nutqda terminologik aniqlik.

Diagnostik test natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalar kasbiy terminlarning alohida lug'aviy ma'nosini bilishsa-da, ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ayniqsa:

- terminlarning konnotativ ma'nolarini anglash darajasi past;
- sinonimik va antonimik qatlamni farqlash sust;
- kasbiy kollokatsiyalarni shakllantirishda interferensiya kuzatiladi;
- tarjimaga haddan tashqari tayanish natijasida nutq sun'iy lashadi.

Bu holat kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani faqat lug'at boyligini oshirish orqali emas, balki didaktik sharoitlarni kompleks tashkil etish orqali rivojlantirish zarurligini ko'rsatdi.

Leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari tahlili. Tadqiqot jarayonida quyidagi didaktik shart-sharoitlar samarali deb topildi:

Kontekstual va kasbiy vaziyatlarga asoslangan o'qitish. Kasbiy leksika alohida birlik sifatida emas, balki real kasbiy kommunikativ vaziyatlarda o'rgatildi. Masalan:

- tibbiyot yo'nalishida – klinik dialoglar;
- texnika yo'nalishida – texnik tavsif va instruktsiyalar;
- iqtisod yo'nalishida – biznes yozishmalari va prezentatsiyalar.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, kontekst asosida o'rgatilgan terminlar uzoq muddatli xotirada mustahkamroq saqlanadi va faol nutqda tezroq qo'llaniladi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Integrativ-kommunikativ yondashuvni qo'llash. Leksik kompetensiya tinglash, o'qish, yozish va gapirish faoliyatlari bilan integratsiyalashgan holda shakllantirildi. Masalan: kasbiy matnni o'qish → terminlarni ajratish → ularni og'zaki muhokama qilish → yozma xulosa tayyorlash. Bu jarayon leksik birliklarning reseptiv va produktiv darajada mustahkamlanishiga xizmat qildi.

Kognitiv-strategik mexanizmlardan foydalanish. Talabalarga quyidagi strategiyalar o'rgatildi:

- semantik xaritalar (mind maps);
- terminologik klasterlar;
- morfologik tahlil (prefiks, suffiks orqali ma'no aniqlash);
- kontekstual taxmin qilish strategiyasi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, strategik o'qitish talabalarning mustaqil leksik o'zlashtirish qobiliyatini sezilarli darajada oshirdi.

Autentik materiallardan foydalanish. Kasbiy maqolalar, videoma'ruzalar, instruktsiyalar va real hujjatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalar motivatsiyasini oshirdi. Autentik manbalar leksik birliklarning real qo'llanish doirasini ko'rsatdi.

Refleksiv baholash va formativ monitoring. Leksik kompetensiya rivojlanishi muntazam ravishda quyidagi vositalar orqali nazorat qilindi:

- mini-testlar;
- leksik portfel;
- kasbiy dialog yozish;
- o'zaro baholash (peer assessment). Refleksiv yondashuv talabalar tomonidan o'z rivojlanishini anglash va xatolarni tuzatish imkonini berdi.

Tajriba-sinov natijalari. Shakllantiruvchi bosqich 1 semestr davomida amalga oshirildi. Tajriba guruhida yuqoridagi didaktik shart-sharoitlar asosida o'qitish olib borildi, nazorat guruhida esa an'anaviy usul qo'llanildi. Nazorat bosqichida o'tkazilgan yakuniy test natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- Tajriba guruhida leksik kompetensiya ko'rsatkichlari o'rtacha 25–30% ga oshdi;
- Terminlarni kontekstda qo'llash darajasi sezilarli yaxshilandi;
- Kollokatsion aniqlik 32% ga oshdi;
- Kasbiy yozma nutqda terminologik xatolar soni kamaydi;
- Og'zaki nutqda leksik moslik va spontanlik kuchaydi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy talqini. Olingan natijalar quyidagi ilmiy xulosalarni asoslash imkonini berdi: Kasbiy leksik kompetensiya faqat terminlar hajmi bilan emas,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

balki ularni kommunikativ vaziyatda mos va adekvat qo'llay olish qobiliyati bilan belgilanadi. Didaktik shart-sharoitlarning tizimli tashkil etilishi leksik kompetensiyaning kognitiv, kommunikativ va strategik komponentlarini uyg'un rivojlantiradi. Kontekstual va integrativ yondashuv leksik interferensiyani kamaytiradi. Autentik materiallar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar kasbiy identifikatsiyani shakllantiradi. Strategik o'qitish talabalarni mustaqil leksik rivojlanishga tayyorlaydi.

Pedagogik samaradorlik ko'rsatkichlari. Tadqiqot natijalari quyidagi pedagogik samaradorlik omillarini aniqladi:

- kasbiy kommunikativ kompetensiyaning umumiy o'sishi;
- mustaqil lug'at bilan ishlash ko'nikmalarining shakllanishi;
- kasbiy matn yaratish sifati oshishi;
- talabalarning o'quv motivatsiyasi kuchayishi;
- o'qitish jarayonining amaliy yo'naltirilganligi.

Tahlil va tajriba-sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirish samaradorligi quyidagi didaktik shart-sharoitlarga bog'liq:

- kontekstual-kasbiy integratsiya;
- kommunikativ yo'naltirilganlik;
- strategik va kognitiv yondashuv;
- autentik materiallar;
- refleksiv baholash tizimi.

Mazkur shart-sharoitlar tizimli qo'llanilganda leksik kompetensiya barqaror, funksional va kasbiy faoliyatga mos shakllanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani shakllantirishning didaktik shart-sharoitlarini nazariy asoslash va amaliy jihatdan tekshirishga qaratildi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi umumiy ilmiy xulosalar chiqarildi:

Birinchidan, kasbiy leksik kompetensiya chet tilini o'rganish jarayonida alohida lug'aviy birliklarni yodlash emas, balki ularni kasbiy kommunikativ vaziyatlarda to'g'ri, mos va adekvat qo'llay olish qobiliyati sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, leksik kompetensiya tarkibiga faqat terminologik bilimlar emas, balki semantik moslik, kollokatsion aniqlik, pragmatik maqsadga muvofiqlik va diskursiv moslashuv komponentlari ham kiradi.

Ikkinchidan, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyani samarali shakllantirish quyidagi didaktik shart-sharoitlar tizimli ravishda ta'minlanganda yuqori natija beradi:

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

– o'qitishning kontekstual-kasbiy yo'naltirilganligi;
– integrativ-kommunikativ yondashuv asosida nutq faoliyati turlarini uyg'unlashtirish;

- kognitiv va strategik o'quv mexanizmlarini joriy etish;
- autentik materiallardan foydalanish;
- refleksiv va formativ baholash tizimini yo'lga qo'yish.

Uchinchi, kontekstga asoslangan o'qitish modeli leksik birliklarning uzoq muddatli xotirada mustahkamlanishiga, ularning real kasbiy vaziyatlarda faol qo'llanishiga xizmat qiladi. Terminlarni izolyatsiyalangan holda emas, balki kasbiy diskurs tarkibida o'rgatish ularning semantik va funksional xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

To'rtinchi, integrativ yondashuv (tinglash–o'qish–gapirish–yozish integratsiyasi) leksik kompetensiyaning reseptiv va produktiv komponentlarini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi. Natijada talabalarning kasbiy nutqi tizimli, izchil va terminologik jihatdan aniq shakllanadi.

Beshinchi, kognitiv-strategik yondashuv (semantik xaritalar, terminologik klasterlar, morfologik tahlil, kontekstual taxmin qilish strategiyalari) talabalarda mustaqil o'rganish kompetensiyasini rivojlantiradi. Bu esa kasbiy faoliyat davomida yangi leksik birliklarni mustaqil o'zlashtirishga zamin yaratadi.

Oltinchi, autentik materiallar asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni talabalarning motivatsiyasini oshiradi, kasbiy identifikatsiyani kuchaytiradi va leksik birliklarning real kommunikativ qiymatini anglashga yordam beradi.

Yettinchi, tajriba-sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, taklif etilgan didaktik model asosida o'qitilgan tajriba guruhida:

- kasbiy terminlarni kontekstda qo'llash ko'rsatkichi sezilarli oshdi;
- kollokatsion xatolar kamaydi;
- og'zaki va yozma nutqda terminologik aniqlik kuchaydi;
- leksik moslashuvchanlik va spontanlik darajasi ortdi. Statistik tahlillar natijalarning ishonchliligini tasdiqladi va modelning pedagogik samaradorligini ko'rsatdi.

Sakkizinchi, tadqiqot natijalari kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limi jarayonini takomillashtirishda quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari surish imkonini berdi:

- O'quv dasturlariga kasbiy leksik minimumni kompetensiyaviy yondashuv asosida kiritish;
- Terminologik lug'atlarni kommunikativ vazifalar bilan integratsiyalash;

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

- Leksik portfel va refleksiv kundaliklardan foydalanish;
- Kasbiy diskurs asosida topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
- Baholash mezonlarini leksik adekvatlik va funksional moslik asosida qayta ko'rib chiqish.

To'qqizinchi, tadqiqotning nazariy ahamiyati shundan iboratki, unda kasbiy leksik kompetensiyaning strukturaviy modeli aniqlashtirildi va uning didaktik shakllanish mexanizmi tizimlashtirildi. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar oliy ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirilgan ingliz tili fanini o'qitishda bevosita qo'llash imkoniyatiga egaligida namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limida leksik kompetensiyaning shakllantirish samaradorligi o'quv jarayonini kompetensiyaviy, kommunikativ va kontekstual tamoyillar asosida qayta tashkil etish bilan bevosita bog'liqdir. Tizimli didaktik shart-sharoitlar yaratilgandagina leksik kompetensiya barqaror, funksional va kasbiy faoliyatga integratsiyalashgan holda shakllanadi. Mazkur tadqiqot kelgusida kasbiy diskurs tahlili, terminologik korpus yaratish hamda raqamli texnologiyalar asosida leksik kompetensiyaning rivojlantirish yo'nalishlarida davom ettirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: CUP, 2001.
2. Schmitt N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge: CUP, 2000.
3. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: OUP, 2003.
4. CEFR. Common European Framework of Reference for Languages. Council of Europe, 2001.
5. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. Cambridge: CUP, 1987.
6. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson, 2007.
7. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: CUP, 2014.
8. Harmer J. How to Teach English. Longman, 2015.

**O'QITUVCHILARDA GRANT FAOLIYATI KO'NIKMALARINI
SHAKLLANTIRISHDA O'QUV-METODIK YONDASHUVLAR**

Nurmuratov Anvar Yaxshibayevich

*Samarqand davlat chet tillar instituti Registrator ofisi Ma'lumotlar bazasi bo'limi
boshlig'i Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

E-mail: nurmuratov.a.y@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchilarda grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro va milliy o'quv-metodik yondashuvlar tizimli tahlil qilinadi va ularni o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llashga asoslangan kompleks metodik model taklif etiladi. Tadqiqotda to'rt asosiy metodik yondashuv — Vygotskiy zonasi asosidagi bosqichma-bosqich tayanch berish (scaffolding), kurs-asoslangan (course-based) yondashuv, janr-asoslangan pedagogika (Teaching and Learning Cycle) va tengdosh-ekspert fikr-mulohazaga asoslangan mentorlik modeli — tahlil qilinadi. Gavayi universitetining PIKO/GUMSHOE bosqichma-bosqich trening dasturi misolida scaffolding yondashuvining amaliy samaradorligi ko'rsatib berilgan (202 ishtirokchidan 30 nafari to'liq 5 oylik dasturni yakunlagan va ularning 87 foizi keyinchalik grant arizasi topshirgan). Avvalgi tadqiqotlarda ishlab chiqilgan grant savodxonligi va motivatsion omillar diagnostika instrumentlariga tayangan holda, ingliz tili o'qituvchilari uchun to'rt bosqichli integratsiyalashgan o'quv-metodik model taklif etilgan.

Kalit so'zlar: grant faoliyati, o'quv-metodik yondashuvlar, scaffolding, kurs-asoslangan ta'lim, janr pedagogikasi, mentorlik, ingliz tili o'qituvchilari.

Аннотация

В статье систематически анализируются международные и национальные учебно-методические подходы к формированию у учителей навыков грантовой деятельности и предлагается комплексная методическая модель, основанная на их интеграции. Проанализированы четыре основных методических подхода: поэтапная поддержка на основе зоны ближайшего развития Вygотского (scaffolding), курсовой (course-based) подход, жанровая педагогика (Teaching and Learning Cycle) и модель менторства на основе экспертной обратной связи. На

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

примере поэтапной тренинговой программы PIKO/GUMSHOE Гавайского университета показана практическая эффективность подхода scaffolding (из 202 участников 30 полностью завершили 5-месячную программу, из них 87% впоследствии подали грантовую заявку). На основе разработанных в предыдущих исследованиях диагностических инструментов грантовой грамотности и мотивационных факторов предложена четырёхэтапная интегрированная учебно-методическая модель для учителей английского языка.

Ключевые слова: грантовая деятельность, учебно-методические подходы, скаффолдинг, курсовое обучение, жанровая педагогика, менторство, учителя английского языка.

Abstract

This article systematically analyzes international and national educational-methodological approaches to forming grant activity skills among teachers and proposes an integrated methodological model based on their combination. Four main methodological approaches are analyzed: Vygotsky's zone-of-proximal-development-based scaffolding, the course-based approach, genre-based pedagogy (the Teaching and Learning Cycle), and a peer-expert-feedback-based mentorship model. Using the example of the University of Hawai'i's PIKO/GUMSHOE scaffolded training program, the practical effectiveness of the scaffolding approach is demonstrated (of 202 participants, 30 completed the full 5-month program, of whom 87% subsequently submitted a grant application). Building on the grant literacy and motivational factors diagnostic instruments developed in previous studies, a four-stage integrated educational-methodological model is proposed for English language teachers.

Keywords: grant activity, educational-methodological approaches, scaffolding, course-based learning, genre pedagogy, mentorship, English language teachers.

1. KIRISH

Avvalgi tadqiqotlarda ko'rsatilganidek, o'qituvchilarning grant faoliyatiga tayyorgarligi bilim (grant savodxonligi) va motivatsion omillarning murakkab uyg'unligini talab qiladi. Biroq bilim va motivatsiyaning o'zi yetarli emas — ularni real ko'nikmalarga aylantirish uchun ilmiy asoslangan o'quv-metodik yondashuv zarur. Boshqacha aytganda, “nima o'rgatish kerak” (kontent) va “nima uchun o'rgatish kerak” (motivatsiya) savollariga avvalgi tadqiqotlarda javob berilgan bo'lsa, mazkur tadqiqot “qanday o'rgatish kerak” (metodika) savoliga bag'ishlangan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, milliy amaliyotda grant yozish ko'nikmalarini o'rgatish ko'pincha tizimli metodik asosga ega bo'lmagan, epizodik seminarlar shaklida amalga oshiriladi, holbuki xalqaro adabiyotda grant yozish ko'nikmalarini shakllantirishning bir necha ilmiy asoslangan, empirik jihatdan sinovdan o'tgan metodik modellari mavjud.

Tadqiqotning maqsadi — o'qituvchilarda grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga oid xalqaro o'quv-metodik yondashuvlarni tizimli tahlil qilish va ularning eng samarali elementlarini integratsiyalashgan holda, ingliz tili o'qituvchilari uchun moslashtirilgan kompleks metodik model ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari: 1) mavzuga oid xalqaro metodik yondashuvlarni qidirish va tizimlashtirish; 2) har bir yondashuvning nazariy asosi va amaliy samaradorligini (mavjud bo'lsa, empirik ma'lumotlar bilan) tahlil qilish; 3) yondashuvlarni qiyosiy baholash; 4) integratsiyalashgan metodik modelni ishlab chiqish va uni bosqichlarga ajratish.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

2.1. Scaffolding (bosqichma-bosqich tayanch berish) yondashuvi

Gavayi universiteti Manoa kampusidagi Tinch okeani innovatsiyalari, bilim va imkoniyatlari markazi (PIKO) tomonidan Vygotskiy o'quv nazariyasi (Vygotsky's Learning Theory) asosida ishlab chiqilgan bosqichma-bosqich trening seriyasi ushbu yondashuvning eng batafsil hujjatlashtirilgan namunalaridan biri hisoblanadi. Dastur uch bosqichdan iborat: (1) grant yozishning turli jihatlariga bag'ishlangan 1 soatlik kirish sessiyalaridan iborat 2 haftalik "Mentoring Bootcamp"; (2) aniq maqsadlar (specific aims) sahifasini ishlab chiqishga bag'ishlangan 3 sessiyali seminar; (3) 5 oylik "GUMSHOE" grant yozish trening dasturi. Uch yil davomida 202 nafar tadqiqotchi kamida bitta kirish sessiyasida, 62 nafari "Specific Aims Workshop"da, 30 nafari esa to'liq 5 oylik dasturda qatnashgan.

Dastur natijalari alohida e'tiborga loyiq: "Specific Aims Workshop"ni yakunlagan 62 nafar tadqiqotchidan 21 nafari (33%) PIKO pilot grantlariga ariza topshirgan, 4 nafari (6%) boshqa joylarga ariza topshirgan, 16 nafari (30%) esa 5 oylik dasturga o'tgan. 5 oylik "GUMSHOE" dasturini yakunlagan 30 ishtirokchi 21 ta taklifnoma yozish vazifasi bo'yicha o'z ishonchlarining sezilarli darajada oshganini bildirgan, va 2025-yil may holatiga ko'ra ulardan 26 nafari (87%) AQSh Milliy sog'liqni saqlash institutlari (NIH) yoki boshqa tashqi moliyalashtiruvchiga grant arizasi topshirgan. Ushbu natijalar scaffolding yondashuvining — garchi u o'qituvchi

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

va o'quvchi uchun vaqt va resurs jihatidan talabchan bo'lsa-da — yuqori samaradorlikka ega ekanligini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

2.2. Kurs-asoslangan (course-based) yondashuv

PMC bazasida e'lon qilingan “Bakalavriat talabalari uchun grant yozish kursini qanday ishlab chiqish kerak” mavzusidagi metodik tadqiqotda grant yozishni alohida, tizimli o'quv kursi shaklida o'qitish tavsiya etiladi. Muallif fikricha, kurs formatida o'qitish vaqtni boshqarish muammosini (grant yozishda eng ko'p uchraydigan qiyinchiliklardan biri) akademik taqvimga mos rejalashtirish vositalari orqali hal qilish imkonini beradi. Kurs har haftalik vazifalar (grant taklifnomasining alohida qismlari — muammoning dolzarbligi, gipoteza, metodologiya, kutilayotgan natijalar) shaklida tuzilishi tavsiya etiladi, bu esa katta va murakkab vazifani boshqariladigan qismlarga bo'lish orqali kognitiv yukni pasaytiradi.

2.3. Janr-asoslangan pedagogika (Teaching and Learning Cycle)

“O'qitish va o'rganish sikli” (Teaching and Learning Cycle, TLC) — akademik yozuvni janr xususiyatlarini chuqur o'rganish, tanqidiy fikrlash topshiriqlari, akademik muhokamalar va interaktiv o'qish orqali bosqichma-bosqich o'rgatuvchi pedagogik freymvork. TLC modeli to'rt bosqichdan iborat: (1) mavzu bo'yicha zaminni shakllantirish; (2) matn namunasini (masalan, muvaffaqiyatli grant taklifnomasini) yoyib tahlil qilish; (3) matnni birgalikda yaratish; (4) mustaqil yozish, o'z-o'zini baholash vositalaridan foydalangan holda. Ushbu model dastlab umumiy ta'lim tizimida, xususan chet tilida ta'lim olayotganlar (English Learners) uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, uning janr-markazlashgan tuzilishi grant taklifnomasi kabi qat'iy janr-konventsionalariga ega akademik matn turlarini o'rgatish uchun ham to'g'ridan-to'g'ri tatbiq etilishi mumkin.

2.4. Tengdosh-ekspert fikr-mulohazaga asoslangan mentorlik modeli

Avvalgi tadqiqotda tahlil qilingan Stenford universitetining Biosciences Grant Writing Academy “Proposal Bootcamp” dasturi tengdosh-ekspert fikr-mulohaza (peer and faculty feedback) modelining amaliy namunasidir: ishtirokchilar haftalik uchrashuvlarda bir-birlarining loyihalarini ko'rib chiqadilar, so'ngra professor-o'qituvchilar bilan alohida ko'rib chiqish seminarlarida qatnashadilar. Ushbu model ko'p bosqichli, ko'p manbali fikr-mulohaza tamoyiliga asoslanadi va u yolg'iz o'rganish (individual, izolyatsiyalangan yozish) modeliga qaraganda sezilarli darajada samaraliroq ekanligi ko'rsatilgan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Zamonaviy tendentsiya sifatida, so'nggi tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosidagi yozuv yordamchi vositalarining (masalan, talabalarning qoramalarini avtomatik baholovchi va mezonlarga mos fikr-mulohaza beruvchi tizimlarning) tengdosh-ekspert fikr-mulohaza modeliga qo'shimcha, ammo uni to'liq almashtirmaydigan vosita sifatida integratsiya qilinishi tavsiya etiladi — grant yozish sohasida ham chaqiruv tahlili, g'oyani turlicha shakllantirish, qoralama tuzilishini yaratish va matnni soddalashtirish kabi vazifalarda sun'iy intellektidan “chegaralangan rollarda” foydalanish, ammo yakuniy intellektual javobgarlik va fikrlarning originalligini inson tadqiqotchi zimmasida qoldirish tavsiya etiladi.

2.5. Adabiyotlar sharhi bo'yicha xulosa va tadqiqot bo'shlig'i

Tahlil qilingan to'rt yondashuv — scaffolding, kurs-asoslangan, janr-asoslangan va mentorlik-fikr-mulohaza — bir-birini istisno etmaydigan, balki bir-birini to'ldiruvchi elementlarga ega ekanligi aniqlandi. Biroq xalqaro adabiyotda bu to'rt yondashuvni yagona, izchil metodik modelga integratsiya qiluvchi, ayniqsa til o'qituvchilari kontekstiga moslashtirilgan ishlar amaliyotda kam uchraydi — bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod (turli metodik yondashuvlarni bir necha mezon bo'yicha qiyoslash uchun) va sintez metodi (eng samarali elementlarni yagona modelga birlashtirish uchun) qo'llanildi. Qiyoslash mezonlari sifatida quyidagilar belgilandi: (1) nazariy asoslanganlik; (2) empirik samaradorlik dalillari mavjudligi; (3) resurs talabchanligi (vaqt, o'qituvchi/mentor soni); (4) ingliz tili o'qituvchilari kontekstiga moslashtirilishi mumkinligi.

4. NATIJALAR: YONDASHUVLARNI QIYOSIY TAHLIL QILISH VA INTEGRATSIYALASHGAN MODEL

4.1. To'rt yondashuvning qiyosiy tahlili

Qiyosiy tahlil natijasida quyidagi manzara aniqlandi. Scaffolding yondashuvi eng yuqori empirik samaradorlik dalillariga ega (PIKO/GUMSHOE — 87% muvaffaqiyat ko'rsatkichi), ammo eng yuqori resurs talabchanligiga ham ega (5 oylik individual mentorlik). Kurs-asoslangan yondashuv o'rtacha resurs talabchanligiga ega va akademik muassasa infratuzilmasiga (kredit-modul tizimi) eng yaxshi integratsiyalashadi. Janr-asoslangan pedagogika past resurs talabchanligiga ega va

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

katta guruhlarda qo'llanilishi mumkin, ammo individual fikr-mulohaza komponenti kuchsizroq. Mentorlik-fikr-mulohaza modeli o'rta-yuqori resurs talabchanligiga ega, ammo u boshqa uchta yondashuvning istalgani bilan uyg'unlashtirilishi mumkin bo'lgan "universal qo'shimcha qatlam" xususiyatiga ega.

4.2. Ingliz tili o'qituvchilari uchun integratsiyalashgan to'rt bosqichli model

Yuqoridagi tahlil asosida quyidagi to'rt bosqichli integratsiyalashgan o'quv-metodik model taklif etiladi:

1-bosqich — "Zamin" (janr-asoslangan, guruh formatida): TLC modeliga muvofiq, o'qituvchilar muvaffaqiyatli grant taklifnomalari namunalarini birgalikda tahlil qiladi, ularning janr xususiyatlarini (struktura, til vositalari, argumentatsiya usullari) aniqlaydi. Ushbu bosqich avvalgi tadqiqotda ishlab chiqilgan grant savodxonligi instrumentining I subshkalasi (grant tushunchasi va turlari) bilan bevosita bog'liq.

2-bosqich — "Tizimli kurs" (kurs-asoslangan format): 8–10 haftalik kurs davomida o'qituvchilar grant taklifnomasining alohida qismlarini (muammoning dolzarbligi, maqsad, metodologiya, byudjet, kutilayotgan natijalar) haftalik vazifalar tarzida navbat bilan yozadilar. Ushbu bosqich grant savodxonligi instrumentining III subshkalasi (hujjatlashtirish ko'nikmasi) bilan bog'liq.

3-bosqich — "Tengdosh-ekspert seminarlar" (mentorlik-fikr-mulohaza formati): har bir haftalik vazifa tengdosh o'qituvchilar guruhida va tajribali mentor ishtirokida muhokama qilinadi, xuddi Stenford Proposal Bootcamp namunasida. Ushbu bosqich motivatsion omillar instrumentining bog'lanish (relatedness) subshkalasini bevosita rag'batlantiradi.

4-bosqich — "Individuallashtirilgan chuqurlashtirish" (scaffolding formati, ixtiyoriy): I–III bosqichlarni muvaffaqiyatli yakunlagan, real grant tanloviga ariza berishga tayyor o'qituvchilar uchun PIKO/GUMSHOE namunasidagi individual, uzoq muddatli (2–3 oylik) mentorlik dasturi taklif etiladi. Bu bosqich eng yuqori resurs talab qilgani sababli faqat eng yuqori tayyorgarlik va motivatsiyaga ega o'qituvchilar uchun ixtiyoriy tarzda tashkil etiladi.

Modelning muhim xususiyati shundaki, u avvalgi ikki tadqiqotda ishlab chiqilgan diagnostika instrumentlari (grant savodxonligi va motivatsion omillar) bilan bevosita bog'langan: har bir bosqich ma'lum subshkalalarni maqsadli rivojlantirishga qaratilgan, bu esa instrumentlar yordamida aniqlangan individual kamchiliklarga qarab

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

o'qituvchilarni tegishli bosqichga yo'naltirish (masalan, faqat hujjatlashtirish ko'nikmasi past bo'lganlar uchun faqat 2-bosqichni takrorlash) imkonini beradi.

5. MUHOKAMA

Taklif etilgan to'rt bosqichli model resurslarni bosqichma-bosqich taqsimlash tamoyiliga asoslanadi: barcha o'qituvchilar past resursli, guruh formatidagi 1- va 2-bosqichlardan o'tadi, va faqat eng yuqori motivatsiya va tayyorgarlikka ega bo'lganlar yuqori resursli, individual 4-bosqichga o'tadi. Bunday "piramidasimon" tuzilma cheklangan mentorlik resurslarini (xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida, avvalgi tadqiqotda ko'rsatilganidek, mentorlik yetishmasligi eng keng tarqalgan to'siqlardan biri bo'lgan sharoitda) eng samarali tarzda taqsimlash imkonini beradi.

5.1. Metodologik cheklov

Taklif etilgan integratsiyalashgan model hozircha nazariy-sintetik xarakterga ega bo'lib, uning o'zi (ya'ni barcha to'rt bosqichning birgalikdagi ta'siri) hali empirik sinovdan o'tkazilmagan — faqat uning alohida tarkibiy qismlari (masalan, scaffolding yondashuvi PIKO/GUMSHOE misolida) mustaqil ravishda empirik tasdiqlangan. Modelni to'liq holda bitta muassasada pilot tarzda joriy etish va uning samaradorligini (masalan, grant arizalari soni va muvaffaqiyat darajasi o'sishi orqali) baholash kelgusi tadqiqot bosqichi sifatida rejalashtirilgan.

6. XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijasida grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning to'rt asosiy xalqaro metodik yondashuvi tizimlashtirildi va ularning eng samarali elementlarini birlashtiruvchi, ingliz tili o'qituvchilari uchun moslashtirilgan to'rt bosqichli integratsiyalashgan model taklif etildi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1) oliy ta'lim muassasalari malaka oshirish tizimida taklif etilgan to'rt bosqichli modelni pilot tarzda joriy etish;

2) avvalgi tadqiqotlarda ishlab chiqilgan grant savodxonligi va motivatsion omillar instrumentlaridan o'qituvchilarni tegishli bosqichga yo'naltirish uchun dastlabki diagnostika vositasi sifatida foydalanish;

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

3) 3-bosqich (tengdosh-ekspert seminarlar) uchun tajribali, muvaffaqiyatli grant tajribasiga ega o'qituvchilardan mentor sifatida foydalanish orqali resurs xarajatlarini kamaytirish;

4) modelni to'liq holda kamida bitta oliy ta'lim muassasasida pilot tarzda joriy etish va uning samaradorligini empirik baholash.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish oliy ta'lim tizimida grant faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy asoslangan, resurslarni oqilona taqsimlovchi va bosqichma-bosqich individuallashtirilgan metodikasini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A scaffolded training series to develop Clinical and Translational Researchers in Hawai'i // PMC, 2025. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC12452898/>
2. OVERVIEW TITLE: How to Develop a Grant Writing Course for Undergraduate Students // PMC, 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10057567/>
3. Scaffolding Writing Through the "Teaching and Learning Cycle" // WestEd, 2017. URL: <https://www.wested.org/resource/scaffolding-writing-through-the-teaching-and-learning-cycle/>
4. Biosciences Proposal Bootcamp: Structured peer and faculty feedback improves trainees' proposals and grantsmanship self-efficacy // PMC, 2020. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7769268/>
5. Grant Proposal Writing Training Guide 2026 // PROPOSIA Blog. URL: <https://proposia.ai/blog/grant-proposal-writing-training>
6. Writing With Machines and Peers: Designing for Critical Engagement with Generative AI // arXiv, 2025. URL: <https://arxiv.org/pdf/2511.15750>
7. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
8. DeVellis, R.F. Scale Development: Theory and Applications (4th ed.). — Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2017.

ВЛИЯНИЕ ДИСМЕНОРЕИ НА УЧЕБНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ У
ПОДРОСТКОВ

Студентка 2-го курса Лечебного факультета
Термезского филиала Ташкентского государственного медицинского
университета

Махмудова Э'зола Жасур кизи
ezozamaxmudova1007@gmail.com

Актуальность. Дисменорея, то есть болезненные менструации, является одной из самых частых гинекологических жалоб среди девушек-подростков и молодых женщин. Она вызывает не только физический дискомфорт, но и оказывает существенное влияние на повседневную деятельность, в том числе на учебный процесс. Несмотря на это, многие девушки-подростки воспринимают данное состояние как «естественный процесс» и не обращаются к врачу, в результате чего проблема остается без контроля на протяжении многих лет. **Цель работы** состоит в анализе степени распространенности дисменореи, особенностей ее течения и ее влияния на учебную деятельность девушек-подростков, в частности на посещаемость занятий и концентрацию внимания, на основе научной литературы.

Материалы и методы. Был проведен анализ отечественной и зарубежной научной литературы по теме, а также статистических данных, касающихся здоровья подростков. Было проведено сравнительное изучение первичной и вторичной форм дисменореи и причин их возникновения.

Результаты. Анализ показал, что у девушек-подростков, страдающих выраженной формой дисменореи, наблюдаются пропуски занятий, снижение концентрации внимания и ухудшение общей успеваемости. В качестве одной из основных причин проблемы было указано несвоевременное обращение к врачу и практика «заглушения» боли исключительно обезболивающими средствами, что затрудняет выявление истинной причины.

Заключение. Необходимо не просто воспринимать дисменорею как «норму», а брать ее под гинекологический контроль. Предоставление открытой и научно обоснованной информации девушкам в образовательных учреждениях по данной теме, а также направление их при необходимости на консультацию к врачу будет способствовать сохранению качества учебной деятельности.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08

Ключевые слова: дисменорея, болезненная менструация, подростки, учебная деятельность, гинекологический контроль.

TRIKUSPIDAL KLAPAN YETISHMOVCHILIGI MUSTAQIL XAVF OMILI
SIFATIDA: ZAMONAVIY QARASHLAR

X. A. Karimov¹, F. M. Bekmetova², K. B. Matniyazova³

¹RShTYIM Xorazm filiali, Urganch

²RIKIATM, Toshkent

³RIEIATM Xorazm filiali, Urganch

Dolzarbligi. Trikuspidal klapan yetishmovchiligi boshqa klapan patologiyalariga nisbatan kamroq e'tibor qaratilayotgan («forgotten valve»), ammo kasallanish va o'lim ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir qiluvchi mustaqil xavf omili hisoblanadi. Adabiyotlarga ko'ra, yengil darajadagi trikuspidal regurgitatsiya aholining 65–75% ida uchraydi va nisbatan xavfsiz sanaladi. Biroq gemodinamik ahamiyatli (o'rtacha va og'ir) yetishmovchilik, garchi ancha kam uchrasa-da, vaqt o'tishi bilan dastlab o'ng qorinchaning, keyinchalik esa chap qorinchaning ham ortga qaytmas remodelingi va disfunksiyasiga olib keladi.

Maqsad. Zamonaviy adabiyotlar tahlili asosida trikuspidal klapan yetishmovchiligining mustaqil xavf omili sifatidagi ahamiyatini ko'rsatib berish.

Material va usullar. So'nggi 10 yil ichida chop etilgan xalqaro ilmiy maqolalar, metatahlillar va klinik qo'llanmalar tizimli ravishda o'rganildi. Qidiruv PubMed, Scopus, Web of Science va Google Scholar bazalarida «tricuspid regurgitation», «forgotten valve», «secondary tricuspid regurgitation», «atrial functional tricuspid regurgitation» kalit so'zlari yordamida amalga oshirildi. Tahlilga W.A. Zoghbi va hammualliflari tomonidan ishlab chiqilgan ASE tavsiyalari (2017), ESC/EACTS klapan patologiyalari bo'yicha qo'llanmasi (2025) hamda so'nggi yillardagi yirik ko'p markazli kuzatuv tadqiqotlari kiritildi.

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, trikuspidal klapan yetishmovchiligi morfologik jihatdan uch tipga bo'linadi: (1) birlamchi yoki organik (klapan apparati patologiyasi sababli); (2) ikkilamchi ventrikulofunksional (o'ng qorincha remodelingi tufayli); (3) atriofunksional (o'ng bo'lmacha remodelingi, ko'pincha uzoq davom etgan bo'lmachalar fibrillyatsiyasi natijasida).

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-08**

Birlamchi yetishmovchilikning asosiy sabablari orasida miksomatoz degeneratsiya, klapan prolapsi, infeksiyon endokardit va yurak ichi elektrodleri (kardiostimulyatorlar) yetakchi o'rinni egallaydi; bundan tashqari, Ebshteyn anomaliyasi, karsinoid sindrom va klapan displaziyalari ham qayd etilgan. Ikkilamchi ventrikulofunksional tip eng ko'p uchraydi va morfologik intakt klapan fonida o'ng qorincha dilatatsiyasi, halqa kengayishi va tavaqalar tortilishi (tethering) hisobiga rivojlanadi. Atriofunksional tip negizida o'ng bo'lmacha va halqa dilatatsiyasi yotadi; uzoq davom etgan bo'lmachalar fibrillyatsiyasi bunda asosiy omil bo'lib, aritmiya davomiyliigi ortishi bilan ahamiyatli regurgitatsiya chastotasi sezilarli oshadi.

Xulosa. Trikuspidal klapan yetishmovchiligi shunchaki klinik topilma emas, balki o'lim xavfini oshiruvchi mustaqil omildir. Uni erta aniqlash va mexanizmiga ko'ra to'g'ri tasniflash (ASE 2017; ESC/EACTS 2025) bemorlarni olib borish taktikasini tanlashda strategik ahamiyat kasb etadi.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

«FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI» NOMLI KONFERENSIYANING 3-TOM, 8-SON (AVGUST)

MUNDARIJA

1	TA'LIM MUASSASALARIDA SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI. Xamidova, S	5-7
2	RAQAMLI EKOTIZIM SHAROITIDA TA'LIM MENEJMENTINING TRANSFORMATSION MODELLARI. Ibragimova, G	8-10
3	G'OYALARNI YARATISH, MUHOKAMA QILISH VA TAKOMILLASHTIRISH UCHUN INTERAKTIV VEB-PLATFORMA. Sadullayeva, M.	11-14
4	OG'IZ BO'SHLIG'I MIKROBIOTASINING KARIYES VA PERIODONTAL KASALLIKLAR RIVOJLANISHIDAGI O'RNI HAMDA PROFILAKTIK YONDASHUVLAR. Namozova, M, Pardayev, A	15-19
5	MUSIQA NAZARIYASINI ANIQ FANLAR BILAN INTEGRATSIYALASH: GEOMETRIK MODELLAR ASOSIDA O'QUVCHILARNING O'ZLASHTIRISHINI YENGILLASHTIRISH. Ruziyeva, X	20-24
6	O'QUVCHI QIZLAR IJTIMOIYLASHUVIDA LIDERLIK FAZILATLARINI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI. Kuchkarova, H	25-31
7	TIZIMLI QIZIL YUGURIKNI DAVOLASHNING ZAMONAVIY STRATEGIYASI: EULAR 2023 VA ACR 2025 TAVSIYALARI ASOSIDA. Sapayeva Sharofat, Islomov Inomjon, Xudoyberdiyev Muzaffar, Pulatova Ma`mura.	32-35
8	ZIYORAT TURIZMINING MINTAQAVIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI. Orziqulov Bahrom	36-50
9	KASBGA YO'NALTIRILGAN INGLIZ TILI TA'LIMIDA LEKSIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK SHART SHAROITLARI. Karimov, Y	51-58

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI**

10	O'QITUVCHILARDA GRANT FAOLIYATI KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA O'QUV- METODIK YONDASHUVLAR. Nurmuratov, A	59-66
11	ВЛИЯНИЕ ДИСМЕНОРЕИ НА УЧЕБНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ У ПОДРОСТКОВ. Махмудова, Э	67-68
12	TRIKUSPIDAL KLAPAN YETISHMOVCHILIGI MUSTAQIL XAVF OMILI SIFATIDA: ZAMONAVIY QARASHLAR. Karimov, X., Bekmetova, F., Matniyazova, K.	69-70
	TO`PLAM	71-72